

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SANDOR

RADÓ POLIKÁRP
TISZA JÁNOS
FELIX TIMMERMANS
TOLDALAGI PÁL
HERMANN EGYED
BOHUNICZKY SZEFI
TÓTFALUSY ISTVÁN
SIK SANDOR
MIHELICS VID

írásai.

1952 JANUÁR

TARTALOM

	Oldal
<i>Radó Polikárp</i> : Az Úr megjelenése	1
(<i>r. gy.</i>): A világiak nagykorúsága	6
<i>Tisza János</i> : Hiába törsz... (Vers)	13
<i>Felix Timmermans</i> : Három királyok triptichonja (Elbeszélés)	14
<i>Toldalagi Pál</i> : Minden éjszaka meghalok (Vers)	26
<i>Hermann Egyed</i> : Fráter György	27
<i>Bohuniczky Szeffi</i> : Októberi fény (Elbeszélés)	33
<i>Tótfalusi István</i> : A művészinás bánata, A hegesztő-leány (Versek)	36

SZEMLE

<i>Sík Sándor</i> : Új esztendőben új szivekkel	37
A kis út	41
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	45
Szent Margit (jan. 18.)	54
<i>O.F.V.</i> : Nocte	55

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor.

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György.*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4. postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Egyes szám ára: 5 forint. Előfizetés: egy évre 44 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

AZ ÚR MEGJELENÉSE

Gyönyörű, hangulatos és népszerű, szépségében bonyolult ünnep Epifánia, az Úr megjelenésének ünnepe. Története, keletkezésében szemlélté, rendkívül szokatlan: eretnek vallás talajában nőtt. A III. század legelején a nagy alexandriai tanítómester, Alexandriai Kelemen tudósít róla, hogy városában a gnósztikusok szektája január 11-én, vagy január 6-án Krisztus keresztiségét ünnepelte meg:

„Basileidés követői megünneplik (Jézus) keresztiségének napját. Egész éjjel virrasztanak olvasmányok hallgatásával és azt állítják, hogy ez (t. i. a kereszttség) Tiberius császár tizenötödik évében (Kr. u. 29), Tybi hónap 15-én (január 11) történt, némelyek pedig, hogy ennek a hónapnak 10-én (január 6) történt.”¹

Három kérdés vetődik fel, ha ezt a rejtélyes tudósítást elemezzük. Az első: vajjon miért ülték meg a gnósztikus szektások éppen Jézus keresztiségét? A felelet kézenfekvő: a gnósztikusok Jézust születésénél fogva közönséges embernek tartották s a mindenség Istenének szelleme, a *pneuma diakonumennon*, a Jordánban történt keresztelesekor szállott rá. Csak ettől fogva Christos, Felkent, azaz Messiás.² — A második kérdés: Miért éppen január 6-át tették meg ünnepük napjának? A feleletet az ó-egyiptomi naptár ismerete adja meg, ezen a napon volt ugyanis I. Amenemhet fáraó (Kr. e. 1991) óta a téli napfordulat ünnepe. Tévesen azt vélték ugyanis, hogy ezen a napon kezdenek a napok hosszabbodni, s ezért ez a nap az idő ujjaszületésének dátuma. Az örökkétartó Idő, görögül Aión, a hellénista kultúra középpontjának, Alexandriának város-védő istene volt. — A harmadik kérdés: miért érezték analógiát a gnósztikusok Jézus és Aión között? A választ a hellenizmus henoteizmusra, „egyedistenhitre” való törekvésében találhatjuk meg. Az egyveretű görög művelődésre jutott sokvallású nemzetek egymás isteneit azonosították, hogy a zürzavarban egységet találhassanak. Aión ugyanaz, mint Osiris, a régi népszerű nemzeti isten; azért ugyanaz, mint a Kr. e. IV. század vége óta Osirisből átalakított Serapis; és nem más, mint a napisten, Hélios, aki szüztől születik. Hélios-Aión pogány ünnepe a világosság és fény ünnepe volt Alexandriában, az egész város ujjongott ezen a napon, amelyet *pannychis*, egész éjjeli ünnepi virrasztás vezetett be. A gnósztikusok is résztvettek ebben az isten-azonosításban: már Malakiás próféta megjövendölte, hogy az eljövendő Messiás az igazság Napja lesz. A vízzel is összefügg ez az ünnep: ezen a napon ugyanis Osiris-Aión tisztelére a Nilusból ünnepélyes szertartással vizet merítettek, sőt egyiptomi néphiedelem volt abban az időben, hogy bizonyos szent helyeken, például Andros szigetén január 6-án a forrás vize borrá változik.³

Az eredetileg ó-egyiptomi pogány napfordulat január 6-án — mely eretnek vallás ünnepére adott alkalmat — már ünnep volt az igazhitűek között is a IV. század első negyedében, sőt elfogadása dátumát is meg tudjuk határozni: 312–325 között kellett történnie. Az arianusok ugyanis, kik a niceai zsinat (325) után szakadtak el az Egyháztól, már ismerték, tehát 325 előtt már megvolt; viszont a donatista szakadárók Afrikában nem ülték meg, mert „nem szeretik az egységet és nincsenek közösségben a keleti egyházakkal“, mint Szent Ágoston mondja.⁴

A Szentlélek csodálatosan vezeti az Egyházat: felhasznál pogány és eretnek kultikus elemeket s velük tudja megtermékenyíteni Isten kertjét, az Anyaszentegyházat. Az említett elemek különbözősége tette kollektív, gyűjteményes ünneppé az Epifániát. Természetes dolog volt, hogy az igazhitűek e napon elsősorban Jézus születését ünnepelték, hiszen kezdettől, születésétől fogva Isten fia volt, nem pedig csak keresztesétől fogva, mint a gnósztikusok tévesen vélték. Az alexandriai keresztények, kiknek köréből az Epifánia, elindult úgy érezték, hogy Jézus az igazi Aión, az örökkévalóság királya, a Logos, az Ige, ki a világot alkotta, hiszen — mint Szent János mondja — „mindenek általa lettek és nála nélkül semmi sem lett, ami lett.“ Mivel a hellenisták Aiónt is világalkotónak tisztelték, kézenfekvő valami volt, hogy az alexandriai keresztények Jézusra mutassanak, a világalkotóra s így ünnepeljék e napon születését. A liturgia konzervativizmusának megfelelően azonban megmaradt az Úr megkeresztelésének ünnepe is, sőt teljesen érthető az is, hogy Aión-Dionysos állítólagos borsodájának napján, január 6-án, a keresztények büszkén gondoltak arra, hogy az ő Uruk valóban művelt ilyen borsodát a kánai mennyegzőn, s így az is belekerült az Epifániát alkotó titkok közé. A IV. század elején tehát készen állott az új ünnep. Nevét onnan vették, hogy az antik hitrege szerint a hellén istenek is meg-megjelentek a földön s a „balhatatlanok“ földi látogatásait „*epiphaneia*“-nak, megjelenésnek, kinyilvánításnak nevezték. Gyakori keleten a „*theophania*“, istenjelenés név; már költői a „*hagia phóta*“, szent fények elnevezés. Nyugaton az Epifánia név lett állandó, bár kezdetben latin fordításban is szerepelt mint *manifestatio, declaratio*, azaz a kinyilvánítás ünnepe.

Igy lett az Epifánia Krisztus istenségének megnyilvánulása földi testében, minden más megnyilvánulásával együtt. A születés motívuma azonban csakhamar, még a IV. század folyamán elhalványodott, mert a század második felében Jézus születésének ünnepeül már mindenütt a december 25-i új ünnep, a karácsony nyomult előtérbe. A születés helyett ekkor újabb mozzanat került az Epifániához: a napkeleti bölcsek imádása. Egyedül csak Jeruzsálem ragaszkodott makacsul január 6-án Jézus születésének ünnepléséhez még több mint egy évszázadon keresztül. Szent Jeromos szemükre is lobbantja karácsonykor: „Mi úgy tudjuk, hogy

Jézus ezen a napon született. Mások úgy vélik, hogy Epifánia napján, de az egész világ ennek az egy tartománynak véleménye ellen van.“⁵

A kollektív ünnep eszméje: Krisztus istenségének megnyilvánulása, liturgikus elmélyedésen ment át. Mint valami több drágakőből álló ékszer, aranyos foglalatot kapott a *hieros gamos*, a „szent nász“ gondolatában. Krisztus az Egyház mennyei völgyégye: ez a szentpáli metafora új, szépséges kapcsolatot teremtet az ünnepet alkotó misztériumok között. Hiszen az ősegyház felfogása szerint az Egyház azáltal lesz a megkereszteltek édesanyja, hogy a keresztkútból, mely az Egyházanya tisztaságos méhe (immaculatus divini fontis uterus), új életre szüli a halálnak szánt embereket. Jézus pedig az ökeresztény és liturgikus felfogás szerint a Jordánban való keresztségek megsejtelte a vizet, amint a bizánci általános liturgia a mai napig zengi: „Ma a vizek természete megszenteltetik és a Jordán kettészakad, s hullámainak folyását visszatartja, látván a vízében keresztelkedő Üdvözítőt.“⁶ Ha az Egyház az édesanya, makulátlan méhe a keresztkút, Krisztus a víznek természetfölötti módon való termékennyé tevője: megvan az alkalom a szentpáli metaforának teljes kiépítésére: Epifánia Krisztusnak s az Egyháznak mennyei násza. Gyönyörűen illik ide a kánai mennyegző már meglévő, valószínűleg az antik boresoda hatására belekerült motívuma: Krisztus, az Egyház jegyese, menyasszonyának lakodalmán műveli első csodáját, ahol kinyilvánította dicsőségét és hittek benne tanítványai (Ján. 2, 11). A napkeleti bölcsek pedig, a pogány világ első zsenije, erre a szent nászra sietnek oda, hogy átadják nászajándékaikat az istenséget immár a külső világ előtt is kinyilvánító Üdvözítőnek. Így fejti ki ezt az az elragadó antifóna, melyet valószínűleg szírből, vagy görögből fordítottak s mely a Római breviáriumban olvasható ezen az ünnepen: „A mai napon mennyei jegyesével egyesült az egyház, mert a Jordánban Krisztus lemosta vétkeit, ajándékokkal sietnek a bölcsek a királyi nászra, s a vízből lett boron ujjonganak a lakodalmasok.“

Az Epifánia további sorsa Kelet és Nyugat gyakorlatában kissé kettévált. A keleti egyházban mindinkább egyoldalúan Jézus keresztségének ünnepe lett. Az ősegyház szokását megtoldva, az ünnepélyes keresztséget is kiszolgáltatták ezen a napon; innen a bizánci egyetemes liturgiában a „nagy vízszentelés“ (*hagiasmos megas*) ezen a napon. A Jordánban történt keresztelés emlékére folyóvizet szentelnek meg, a keresztet, Krisztus jelképét, a vízbe bocsátják. Mennyire megvolt nálunk, középkorunk hajnalán a latin kereszténység kétségtelen uralma mellett a bizánci hatás is, mutatja a XI. század végén Győrött írt *Hartwick-agenda*. Ebben ugyanis Epifánia napján megtaláljuk a „Benedictio aque more grecorum“-ot, a vízszentelést a görögök módja szerint. Csak töredékesen ismert középkori magyar-római liturgiánk nyilván

megtartotta ezt a szokást: az ünnep legnépszerűbb magyar neve. Vízkereszt is erre utal. Nem más ez, mint a görög hagiásmosnak ószláv közvetítéssel való megmagyarítása: Ószláv neve ugyanis *vodoszviatye*, azaz vízszentelés, magyarosan „a víz megkeresztelése“, azaz megszentelése. Magyar kódexeinkben túlnyomóan ezt a nevet találjuk: „*vizkerezt, wyzkerezt*“ a Müncheni-kódexben. Bócsi-kódexben, Teleki-evangéliáriumban, Nádor-kódexben. Az európai nyelvekben egyedülálló ez a kifejezés: csak a magyar jelöli ezzel a névvel az ünnepet, maga az ószláv köleszönszö nyelv bogojavlenyének, Isten megjelenésének nevezi, amely névvel egyébként a Teleki-kódexben is találkozunk („*vr ki ielenese*“). Minden más nyelv másként hívja az ünnepet: befana — épiphantie — epiphany — Heilige drei Könige — tri kralové stb.

A keresztelés helyett Nyugaton mindinkább a mágusok motívuma nyomult előtérbe. Szent Ágoston őt, Nagy Szent Leó hat ünnepi beszédében esett róluk szó, az ősi Gelasianum szintén csak erről emlékezik meg:

„Méltó és igazságos téged Istenünk, csodálatosnak hirdetni minden műveidben, melyekkel feltártad előttünk országodnak titkait. Ezt az ünnepet ugyanis megelőzte a szűzi Gyermekszülő hirnőke, a csillag, mely a földreszült égi Urat nyilvánította ki a bámuló mágusoknak, hogy a megjelenést akaró Istent mennyei jelzés útján, de mint az időben teremtetett időbeli jelek szolgálataival is tárja fel a világ előtt.“

Az Epifánia eredeti kollektív gondolatvilágát csupán a gallikán liturgia-típus őrizte meg őseredeti teljességében, tehát a Galliában, Hispániában s Miláno tartományában használt s manap már részben megszűnt liturgiák. Mivel a borsodát ezeknek a liturgiáknak a virágkorában, a VI–VII. században már az Eucharisztia jelképének fogták fel, ezeken a területeken hozzáadták még a csodálatos kenyérszaporítás motívumát is: s ekként a borsoda a Szent vér, a kenyérszaporítás a Szent test jelképévé magasodott. Egy VII. századi gallikán misekönyv, a Missale Gothicum elragadóan szép, prózai latinságának szegényes köntösén is a görög eredetinek himnikus lendületét áteszillantó szövege fejezi ki legszebben az ókeresztény, eredeti Epifánia tündöklő teljességét:

*Mindenható és drága Mester,
sokszor feltártad enmagad
csodás csodákkal:
ez ünnepen nagyon!
Időkeréken visszaforgatod,
hogy borrá vált a víz és nem fogyott
az őt kenyér apostolok kezén.
Magas királyi székből, Pásztorunk,
Ielkünkre küldjed Lelkedet,
ki Jordán hús vizére szállt*

és míg vizet önt a Keresztelő,
galambnak szárnya csattogott.
Igazság tűzborával töltöd el
híved szívét, ki egykoron
szavaddal víz ízét
jó borrá változtattad át.
Az égi lakomára hívj, ó Pásztor,
világi éhség tűnjön el,
örök világod ételével hizlalj,
erényed szent ajándokát betöltsed
kelyhünk öblébe és az ördög
erőszakának inni onnan nem szabad.
S ha szódra lelkünk új hazába tart,
oda, ahonnan csillag fénye hullt
a jászol kisdedét imádó mágusokra:
röpítsd feléd, ó Pásztorunk, a lelkünk,
ki teljes háromságban élsz s uralkodol
s király vagy mindörökké, ámen! ⁸

Jegyzetek: ¹ Alexandriai Kelemen, Strómateis I, 21, 145. Stählin, Clemens von Alexandrien, II, Leipzig 1906, 90. — ² J. P. Steffen, Das Wesen des Gnostizismus u. sein Verhältnis zum kath. Dogma, Paderborn 1922, 84—104. — ³ E. Norden, Die Geburt des Kindes, Leipzig 1924, 34. — ⁴ Sz. Agoston, Sermo 202, P. L. 38, 1035. — ⁵ Sz. Jeromos, Homilia de nativitate Domini, G. Morin, Anecdota Maredsolana III, 2, Maredsous 1897, 396. — ⁶ Krajnyk, Gyűjteményes énekkönyv 515. — ⁷ Missa XII. in Theophania, Wilson, The Gelasian Sacramentary II. — ⁸ Missale Gothicum, In die Theophaniarum, P. L. 72.

AZ A GYERMEK, aki nekünk született, a körülmetélésben méltán kapja az Üdvözítő nevet. (Jézus — Üdvözítő, Szabadító). Hiszen már attól fogva megkezdte munkálni üdvösségünket, hogy ártatlan gyermeki vérét ontotta értünk. A keresztényeknek nem is kell már kérdeznünk, miért akart az Úr Krisztus körülmetéltetni. Hiszen ugyanazért metélték körül, amiért megszületett, amiért szenvedett. Ezekből semmit sem maga miatt vállalt, hanem mindent a választottakért. Nem bűnben született, nem is a bűntől metélték körül, nem is a saját bűnéért halt meg, hanem a mi vétkeink miatt. „Amint az angyal nevezte, mielőtt a méhben fogantatott.” (Lk. 2, 21). Nevezte így nem pedig adta neki ezt a nevet. Mert ez a neve öröktől fogva. Természetéhez tartozik, hogy Üdvözítő legyen. Vele született ez a név és nem emberi vagy angyali teremtmény adta Neki. (Szent Bernát: Sermo II. de Circumc.)

A VILÁGIAK NAGYKORÚSÁGA

A keresztény életben ma már közhelynek számít a megállapítás: a világi hívő nagykorú lett. Nagykorú és bizonyos értelemben önálló: tudatos, igényei vannak, felelősnek érzi magát az Egyházért s nemcsak hajlandó egyes eddig jórészt a papság által teljesített nem *par excellence* papi funkciókat magára vállalni, hanem határozottan igénye is, hogy ezeket a funkciókat őrá bizzák. Ez a „nagykorúsodás” a modern kereszténység egyik legjellegzetesebb és legörvendetesebb vonása. Vele az Egyház szervezetében megfrissül a vérkeringés s életében helyreáll az elmúlt két század folyamán kissé megbomlott egyensúly. A hívő, a laikus ugyanis kissé mintha túlságosan háttérbe szorult, sőt olykor mintha egyszerűen kiesett volna az egyházi szervezet életéből, — nem kis részben saját növekvő közönye, vallási életének mind formálisabbá fakulása következtében. Az Egyház isteni intézmény, de ugyanakkor emberi és történelmi is és mint ilyen, magán viseli a történelmi korok bélyegét s nem mentes a korszellem hatásaitól. Megtalálható benne a technika korának, a legújabb kornak, a XVIII. s főként a XIX. századnak az a sajátos hajlama, hogy mindent kivetítsen, tárgyiasítson; az a hajlam, melyet *Robert Scherer*, a neves osztrák bölcselelő „objektívizmusnak” nevez. Ennek a szellemnek a megnyilatkozását látja abban a törekvésben, mely a kereszténységet elsősorban — és olykor kizárólagosan — úgy fogja föl, mint pusztá tant, s a teológiát mint pusztá „tudományt”; — (nem mintha a teológia tudomány-voltáról a legkisebb kételynek is helye lehetne; abban azonban teljesen igazat adhatunk *Robert Scherer*nek, hogy „vajjon versenghet-e a teológia a profán tudományokkal önnön méltóságának kockáztatása nélkül?”); — ennek rovására írja az áldozat és vezeklés laikének megfoglyatkozását a kor átlagos (és főként úgynevezett „polgári”) kereszténységében s ezzel párhuzamosan a kereszténység túlságos érdekelttségét egyes evilági területeken: a kereszténység „világ-nézeti” jellegének hangsúlyozását sokszor vallási lényegének kárára, („hogy a világot már nem Krisztusnak akarnák alávetni, hanem inkább a keresztény világnézetnek”); s ezt a „kárhozatos” objektívizmust teszi végül felelőssé az egészséges egyensúlynak azért a megzavarodásáért, amelyre főntebb céloztunk: hogy a keresztények tudatában a tanító Egyház valamiféle nem egészen helyes és szerencsés értelmezést kapott; hogy úgy tűnt föl, mintha a kereszténység a „szakemberek”, papok ügye volna s a világi hívő szerepe a teljes passzivitás.

A világi hívők tevékenységének meghirdetésével, az Egyház legfőbb tanítói hivatalának e korszakot nyitó lépésével azonban a helyzet lényegesen megváltozott, legalábbis elvileg. Az elvek gyakorlati megvalósulása, megrögzött szokások fölszámolása viszont többnyire nem megy — s nem ment ezúttal sem — egyik

rapról a másikra. „A gyakorlatban eddig vajmi kevés történt — írja a már idézett Robert Scherer. — A papság sokszor tusak-
szik a világi hívők tevékenysége ellen s kezdeményezéseiket jog-
bitorlásnak tekinti“. A megállapítás merevségén bizonyára eny-
hítenünk kell; meg kell állapítanunk, hogy ma már igen sok pap
nem lát illetéktelen beavatkozást a hívő „nagykorú“ szereplésében
s igényeiben, hanem megérti XI. Pius pápa szándékát és egy új,
valóban testvéri s valóban vallási (s nem világnézeti vagy ép-
penséggel politikai) közösség ígéretként fogadja; feltékenység
nélkül engedi át a hívőnek az Egyház (és egyházközség) életében
való tevékenységnek bizonyos területeit, hogy ő maga annál el-
mélyültebben és egyéb gondoktól annál szabadabbán szentelhesse
magát a *par excellence* papi funkcióknak: az áldozat bemutatá-
sának, a szentségek kiszolgáltatásának s a kegyelmei általuk való
közvetítésének, az igehirdetésnek s ama szent és imádságos élet-
nek, mely mindig legszebb jellemzője volt az igazi papi egyé-
niségnek, s melytől sokféle más foglalatosságai az elmúlt kor-
szakban nem egyszer vonták el, sajnos, a pap figyelmét, s vették
el idejét is.

Am ha az elhullajtott mag sokhelyütt jó földbe hullt s kelő-
ben van is, átkatnánk magunkat, ha azt képzelnénk, hogy máris
minden a legjobb úton halad. Tudjuk, hogy a katolikus tevékeny-
ség nem mindenütt (vagy csak elvétve?) alakult meg és folyt a
helyes és kívánatos szellemben; hogy egyes helyeken az elébe sza-
bott vallási területeiről a földadataitól teljesen idegen közéleti sze-
replés felé kacintott, másutt pedig minden egyéb volt, mint a
világiak munkája, hogy emitt nyomban föltűntek benne a laiciz-
mus veszélyei, míg amott a „klerikalizmusnak“ lett egy újabb fel-
legvéra; s hogy — végül — ott, ahol ma talán a legmozgalmasabb
és legbátrabb kezdeményezéseiben a keresztény élet: Franciaor-
szágban nyíltan s nem kis aggodalommal beszélnek s vitáznak a
katolikus tevékenység válságáról.

Hol kell e bajok okát keresnünk? Bizonyára itt sem csak
egyetlen okról van szó, hanem okok egész láncolatáról. Főlszín-
sebbekről és mélyebben fekvőkről. Arról is többek között, hogy
mindennek, ami emberi, bármilyen szép és nemes, éppen mert em-
beri, szükségképpen megvaunak az árnyoldalai, gyarlóságai. S
ebben „a hívők nagykorúsága“ — és a magát nagykorúnak érző
hívő — sem kivétel. S talán éppen ezért hasznos lehet, ha a kérdést
egy kissé erről az oldalról, a hívő felől is megvizsgáljuk. Vaj-
jon valóban valóság-e, s olyan-e, amilyennek lennie kellene, ez a
nagykorúság? Nem járnak-e vele bizonyos veszélyek, torzulások,
félreértések? S egészségesen (egész-ségesen) fejlődik-e? Nem
esünk-e olykor ezen a téren is illúziókba: hogy tudniillik szavakat
használunk, melyek mögül hiányzik a valóság teljes fedezete, s
így ha többnyire jóhiszeműen is, átsiklunk egy olyan fiktív,
szemléleti világba, amelynek a gyakorlati valósághoz már nem
sok köze van?

A hívő nagykorúsága még el sem érkezett egészen s máris néhány nem éppen szerencsés példánnyal szaporította a nem-szerencsés keresztény típusok galériáját. Kétségtelen, hogy a „nagykorú“ hívő jelenléte, érdeklődése, szerepe igen jótékony hatású: sokszor egyenesen olyan, mint mikor ablakot tárunk s friss levegőt engedünk egy kissé szellőzetlen szobába. Nem esünk abba a népszerű tévedésbe, amely szívesen sejtett a plébániák életében sőtét, részben anyagi háttérű papi „üzelmeket“; de az a nagyobb nyilvánosság és megosztott felelősség, amelyet a világi elem jelenléte biztosít az ilyen ügyek vitelében, nagyon alkalmas nemcsak arra, hogy érvényesítse a hívek közösségének óhajait, hanem arra is, hogy megszüntesse kifelé a titkosság és kendőzgetés mindenféle látszatát. Kétségtelen, hogy az Egyház életében valóban, tudatosan benne élő (és nemcsak névleg, anyakönyvileg vagy pusztán csak vasárnapra-szóloán katolikus) hívő a maga világban való életének és munkájának bizonyos vonatkozásban szükségszerűen nagyobb tapasztalataival értékes segítője s támogatója a papnak: közvetíti a pap felé ezt a valóságos világot, igényeit és eszméit, embereinek problémáit, s ezzel mintegy előmozdítja azt, hogy a pap azt az értékét, amelyet elmélyült, elmélkedő és kegyelem felé fordult életéből merít, folytonosan aktualizálja, ennek a világnak igényeihez alkalmazza, e mai világ emberének nyelvére fordítsa le. Vannak az egyházi életnek területei, amelyeket a multban úgy tekintettek, mint kizárólag a pap tetszésétől, szándékától, egyéni elgondolásától függőket, mint mondhatnók: a pap szuverén területét, s amelyeket ma már nem egy modern lelkipásztor úgy tekint, mint pap és hívek közös munkaterületét, természetesen a pap vezető szerepének s tekintélyének e közös területen való teljes tiszteletbentartásával. A hívő nagykorúságának ilyen „realizálásán“ át vezet talán a legbiztosabb út. — (ahogy más szavakkal ugyan, de ugyanebben az értelemben egy nemrégiben tartott osztrák lelkipásztori megbeszélés is megállapította). — pap és hívők egészséges kapcsolatának kialakulásához; az az út, amelyen a pap kijuthat abból az elszigeteltségből, amelyben manapság annyi buzgó lelkipásztor töpreng, szenved, úgy érzi, hogy nem egészen érti híveinek s a világ egy most alakuló új korának, új embertípusának nyelvét, s nem egyszer a legjobb akarrattal s igyekezettel bár, de valahogyan légüres térbe hirdeti az evangélium örök s örökké mai igazságait.

De lehetnek — s vannak, tapasztalhatjuk — bizonyos veszélyek, elfajulások is e téren. Ott van pl. a modern katolikus élet egyik hatalmas jelensége, a *liturgikus mozgalom*; minden vitálatlan értéke mellett is újabban mind többet figyelmeztetnek a megfigyelők arra, hogy máris megjelent benne egyfelől a formalizmus, másfelől egyfajta túlzott reformvágy. Formalizmus: hogy a lényegről, a közös részvételről a mellékesre, járulékosra, a részvétel szépségére kezd átesészní a hangsúly. Egy német vélemény-

ből idézzük: „A liturgikus mozgalommal gyakran jártak együtt olyan kísérő jelenségek, például egy bizonyos hajlam a vallási esztétizmusra, amelyek a keresztény alkalmazkodásnak erősen ártottak.”

És a reformvágó. A „nagykorú” laikus sokszor illetékességét messze meghaladó jogokat tulajdonít magának az istentisztelet és a kultusz rendjének s jellegének megszábasában; s vannak, sajnos nem is kis számban, akik nem tudnak különbséget tenni a hívő jogai és a papi funkciók között; beleesnek így, a múlt század klerikalizmusának ellentétéként (s legalább olyan egészségtelenül), egy sajátos laicizmus (mondhatjuk: „liturgikus laicizmus”) tévedésébe. De túl a liturgia mikéntjének kérdésén, nem látjuk-e fölülenni egyházi életünkben azokat a kóretlen „reformereket”, akik — gyanútlanul s annál veszélyesebben — ügybuzgóságukat első-sorban abban gyakorolják, hogy papjuk tevékenységétől kezdve a templomi világitásig mindent apróra megbírálnak, helytelenítnek s a maguk elgondolásai szerint szerveznének át? „Mit szól az Úr Jézus, ha ezt látja” — mondta e reformerek egyike egy alkalommal, azt kifogásolva, hogy esti misén a templom nem volt telése szerint világitva. Eszébe sem jutott megkérdézni magamagától: „Mit szól az Úr Jézus hozzám, aki ilyen tizedrangú dolgokkal foglalkozom a templomban ahelyett, hogy a félhomályban is a lényegessel, vele, Jézussal foglalkoznám?” A példákat tetszés szerint szaporíthatnók; javarészt arról tanúskodnának, hogy egyes hívők tévesen értelmezik nagykorúságukat: annyira elbeszülnek a felszín, a mellékes, a járulékos bírálatában és reformálásában, hogy nem érkezhnek el a lényeghez, valósággal elrekesztik magukat tőle.

A nagykorú hívő felelősnek érzi magát Egyházáért s éppen ezért jogosultnak érzi magát a bírálatra, ezt a jogát nem is kívánjuk elvitatni. „Vitassuk meg nyíltan a dolgainkat” — mondja, s ki tagadná, hogy becsületes igény él benne az őszinteségre. Csakhogy az őszinteségnek is megvannak a maga „illúziói”. Ez a „vitassuk meg a dolgainkat” kívánság egyeseknél máholnap egy sajátos katolikus exhibicionizmus méreteit kezdi fölülteni, s vannak, akik a tanúságtétel modern eszméjét összetévesztik egyrészt a saját egyéni kis problémáik általánossá vetítésével, másrészt a saját legbensőbb ügyeik „tanúságu” (és „tanúságu”) szánt kifejezésével. (S ez a tünet megfelelne a Scherer-féle második korszerű kategóriának, az objektivizmus dialektikus párjának, a nyúló nélküli és kritika híján szűkölködő szubjektivizmusnak). Ime *Jean Rinaud*, a jeles pap-pszichológus elgondolkoztató megállapításai: „Vallásosságunkban is, a tapasztalható közösségre való túlzott törekvés, a bizalmasságnak a tanúsággal való összetévesztése elfeledteti a vallásos élet igazi titkát, a lélek és Isten egyetlenségét.” És: „az a szabadság, melyet manapság egyes keresztény házastársak gyakran engednek meg maguknak, hogy

mintegy nyilvánosan éljék szerelmüket, hogy tartózkodás nélkül beszéljenek róla, s hogy a szent gyöngédségtől elvonják a neki járó meghittséget: bizonyos módon profanizálja szerelmüket, megfosztja azt szentsége, misztériuma értékes jellegétől". Tágítsuk ki, és sajnos bizvást kitágíthatjuk e megállapítást. Nem kell-e némi jogos aggodalommal szemlélnünk azt a mindinkább elburjánzó jelenséget, hogy keresztények „saját problémáink megvitatása” örvén vagy címén gátlás nélkül tárgják ki benső életük dolgait s nagyon is megfélekedeznek arról a bensőségről, arról a „négy szemköztről” az Istennel, arról a dialógusról Istennel s egyedül csak Övele, ami nélkül valóban mély és valóban őszinte lelki életet nem igen lehet elképzelni. Nem kell-e megint csak arra gyanakodnunk, hogy egyes „nagykorú” hívőkben e nagykorúság erősen a fölszínen marad s nem elsősorban, amint kellene, befelé, a mélységbe érvényesül? S hogy sajnálatosan előnyben részesíti a keresztény életnek s a felebarátoknak a megreformálását a saját maga megreformálásával szemben? Végül, hogy az ilyen „őszinte” hívők nem esnek-e az őszinteségnek egy a lelki haladás szempontjából könnyen végzetessé válható illúziójába: hogy tudniillik sajátos kazuisztikájuk közepett magukat a maguk szemében túlságosan jónak tüntetik föl (ha csak a jóra törekvés értelmében is), s hamarosan elvesztik azt a józan önismeretet, amely nélkül nincs termékeny keresztény élet. A szavak és fogalmak nagyon veszedelmesek tudnak lenni, ha nem ügyel rájuk a lélek állandó ébersége, gyakorlata, aszkézisa; könnyen átragadják az embert egy a valósággal való kapcsolatát elvesztő ábrándos fogalmi világba. Ismertük a múltból a farizeus típusát: azt, akinek „kifelé” való tüntető kereszténysége mögött a valóságnak, a gyakorlati életnek nagyon is csúnya fekélyei tenyésztek. De féltő, hogy ma holnap egy másik típus fejlődik a helyébe: a „problémáival” küszködő „tanúságtevő” keresztényé, aki szemlátomást igen szépnek találja, hogy ő ilyen „komoly”, problémáival küszködő tanúságtevő keresztény. Pedig aki tetszeleg a tanúságtételben, annak tanúságtétele a lelki élet síkján aligha lesz valóban gyümölcsöző. S hogy a közmondás évszázados és oly igaz bölcsességét idézzük: aki túl sokat huzigálna mások szeméből a szálkát, ma holnap a gerendát sem érzi majd a sajátjában.

Valóságos közhely az is, hogy a keresztény hivatása a szentség. De ami szentség vagy arra vonatkozik, az természeténél fogva bizonyos rejtettséget, bensőséget igényel; s az őszinteség igénye tévesen érvényesül, ha e rejtettség igényének, a vallási élet, az Istenhez való kapcsolat szükséges „személyes magányának” rovására érvényesül. Nem hisszük, hogy helyes volna, ha a keresztények, nagykorúságuk tudatában és téves értelmezésével, ha jószándékúan is, de bizonyos tapintatlansággal olyasmiket kezdenének nyilvánosan — (ha szűkkörű nyilvánosság előtt is) — tárgyalni, amire azt szokás mondani: „Forduljon vele lelkiatyjához”.

S ezzel elérkeztünk a „világiak nagykorúsága” problémájának egy második fontos mozzanatához. Ha eddig veszélyekről s lappangó vagy máris kiütköző hibákról és tévedésekről vagy azok lehetőségeiről volt szó: most e nagykorúságnak érzésünk szerint legfontosabb pozitív föladatára s legidősebb teendőjére igyekszünk rámutatni.

„Forduljon lelkiatyjához”. Nem új, kipróbált s böles tanács; kérdés, hogy olyan egyszerűen kivihető-e, mint ahogyan hangzik. A hívők igényei, tudjuk, megnövekedtek; megszorodtak nyilván a papság teendői is. Mind kevesebb lesz az a pap, aki lelkiatyi, lelki vezetői minőségben akár órákat áldozhat egy-egy aggályosabb hívőjének. A gyóntatás pedig... Elég egy pillantást vetni templomainkba, hogy belássuk: vagy képtelen a papság a jelentkezőket mind meggyóntatni, vagy elkerülhetetlenül bizonyos (nem rosszalló értelemben vett!) üzemszerűség, akár úgy is mondhatnók, nagyüzemszerűség jellegét kénytelen fölölteni a gyóntatás. Nagy, nehéz és fájdalmas problémája ez minden lelkipásztornak, s egyáltalán a mai pasztorációnak; feszegetésére itt sem térünk nincsen, sem e sorok írójának illetékessége. A szentgyónás érvénye és „haszna” azonban nem azon múlik, hogy a gyóntató félóránál foglalkozik-e a gyónóval vagy öt, esetleg két-három percig, s hogy hosszadalmas intelmek kíséretében, vagy pedig néhány szóval oldozza-e föl és „bocsátja el békességgel”. A gyónás lényege a hívő részéről, amit helyette semmiféle pap el nem végezhet s amit semmiféle, bármily megható vagy okos intellem nem pótolhat: a bűnbánat és az erősfogadás; s az a hívő, aki a gyóntatók „szükszavúságát” kifogásolja, olykor bizony némi önzésről tanúskodik és talán nagyobb fontosságot s értéket tulajdonít önmagának, mintsem kellene.

Ne várjunk mindent a paptól; ne terheljük olyasmivel, amit mint valóban nagykorú hívők mi magunk is elvégezhetünk, megoldhatunk. Nincsenek-e magukat igen igényesnek érző hívek, akik a kákán esomót keresés kínosságával vadásszák a problémákat (és kóholnak problémákat ott, ahol nincsenek), és futnak magukba szuggerált vagy mondvaesinált aggályaikkal és kérdéseikkel papjukhoz, holott annak nyilván igen sok más és fontosabb teendője volna, mint az ilyen mesterkelt nehézségek fölötti vitatkozások. A hívő nagykorúságának legelső föladata voltaképpen az volna, hogy mint nagykorúhoz illik, tanuljon meg és szokjék meg *a maga lábán járni*. Komoly ügyeivel, melyekben gyöngének vagy nem elég illetékesnek tudja magát, mindig és föltétlenül forduljon paphoz; s nem volna súlyosabb baj, mint ha a minduntalan paphoz sietők helyett megjelenének a mindenkori herezisek bá-cillusgadzái, az amatőr teológusok és morálisták s ráadásul morális kazuisták. De egyébként ne válassza azt a „kiskorú” könnyebbik módszert, hogy problémáit másokkal oldatja meg, ahelyett hogy maga igyekeznék megoldani őket.

Misztikusoknak, tudjuk, az Egyház bölcsen (s tegyük hozzá: nagy pedagógiai bölcseséggel is) mindig nemcsak ajánlja a lelkiatyát, hanem elő is írja, hogy alkalmas lelkiatya vezetése alá rendeljék magukat. Hiszen a misztikus életre hivatottság nagy kegyelme mögött ott ólálkodik a kísértés, mely éppen ezt a hivatottságot szeretné kihasználni: a gőg, a kevélység kísértése. Mi azonban, átlagos hívők, — mi, a hívők túlnyomó többsége, — nem vagyunk misztikusok. A mi iskolánk, hogy úgy mondjuk, a lelki élet elemi iskolája; aszkézisünk „primitív“ aszkézis és lényegében a mindennapi állapotbeli kötelességteljesítés „kicsiny“ (és kicsinységében hősi) útja. Telve természetesen göröngyökkel, csapdák-
kal, nehézségekkel. De csak ritkán szegélyezve olyan problémákkal, amelyeket rendes kegyelmi életet élve mi magunk meg ne tudnánk oldani. Aki eleget tesz annak a legelemibb követelménynek, hogy naponta megvizsgálja, ezáltal ellenőrzi és rendben tartja lelkiismeretét, annak számára csak egészen kivételesen adódnak olyan helyzetek vagy pillanatok, amikor világosan meg ne tudná ítélni, mi bűn és mi nem az, mit szabad és mit nem szabad tennie, mi a helyes és mi a helytelen. A problémák többsége a hívők számára tájékozatlanságból fakad; s mi gátolja meg a nagykorú hívőt abban, hogy katolikus tájékozottsága hiányait, vallási tudásának fogyatékosságait, „saját szorgalmából“ pótolja? Nem egyszer semmi egyéb, mint bizonyos restség, bizonyos eleve lemondás arról, hogy magunk vigyünk dülőre magunkban dolgokat, amiket megszoktunk a papra bízni.

A vallásos élet — az aszkétikus írók egyértelműen hangsúlyozzák — az önismeretben alapul. Az önismeretet pedig helyetünk senki meg nem szerezheti. Ha viszont már szert tettünk némi önismeretre, nem fogunk fönnakadni egynémely „technikai“ akadályokon, s nem fogunk megtorpanni, ha egyes, az átlaghoz szabott formákat nem érzünk eléggé „testhezállónak“. Lehet például, hogy valaki egy valamely imádságoskönyv lelki tükrében sehogyan sem találja meg magamagát, de ha valóban éli azt a bizonyos elemi fokú lelki életet, rövidesen nem is szorul a lelki tükör — (ki tagadná, hogy igen hasznos) — mankójára; hanem számbaveszi önmagát, számontartja önmagát, nem is annyira a bűneit, mint inkább a *hajlamait* figyelve, s nemcsak a „bűn“ ellen hadakozik, (mint egyesek olykor egészen mániásan s a kétségbeesésig), hanem bűneink talaja, a hajlamok ellen. Az az út, amelyre mindannyian, tehetségesek és tehetségtelenek, nagyok és kicsinyek egyaránt elhívtunk, nem lehet járhatatlanul nehéz vagy különleges fortélyokat igénylő út. S nem is az, ha nem túlozzuk nehézségeit s főként ha alázatosan tudomásul vesszük, hogy igenis *erre a kis útra* hívtunk; és ha becsületesen neki látunk önmagunk megismerésének, s önmagunkat megismerve önmagunk *megnevelésének*. Mert a nagykorúság ezt is jelenti: hogy nem neveltetjük folyton másokkal magunkat ott és akkor, ahol

és amikor mi magunk is tudhatjuk nevelni magunkat. S ennek a nevelésnek két módja, eszköze van, s mind a kettő ott van minden hívő kezeügyében. Az egyik, ami nélkül semmire nem megyünk: a kegyelem. A másik, a kegyelemtől megerősítve és serkentve, a magunk becsületes, szerény es kitartó erőfeszítése.

A nagykorúságnak, úgy érezzük, mindenekelőtt ebben az irányban kellene érvényesülnie: abban, hogy minden egyes nagykorú hívő elsősorban *önmagát* alakítsa minél előbbé, mélyebbé, lelki-
leg aktívabbá; hogy „minőségi keresztény” legyen; mert egyébként, kegyelmi életbeli forrásától eltávolodva, a „nagykorúság” is szolámmá kophatik s illúzióvá válhatik. Hadd idézzük befejezésül erre a nagykorúságra vonatkoztatva ismét *Robert Scherer* szavait: „Ha a nagyok országát is „objektivizáljuk”, akkor az csak újabb börtöne lesz az önmaga körül forgó személynek; ha azonban úgy fogjuk föl, mint misztériumot, mint Isten ajándékát, mely lehetővé teszi számunkra, hogy Bennye részesedjünk, s amelynek szempontjából a dolgokat s elsősorban önmagunkat új szemmel szemlélhetjük: akkor — és csakis akkor — fog eltölteni bennünket a föld színét megújító Lélek sejtelme. Akkor a keresztények tanúságának majd a világ is hitelt fog adni. Sokkal inkább, mint szavaink valaha is elérhetnék.”

(r. 92.)

HIÁBA TÖRSZ . . .

*Hiába sírsz anyád keze után:
Csókoltad volna addig, amíg éll.
Emlékszel? — egykor, napos délután
teérted hosszú életet remélt...*

*Hiába hívod. Hogyha bajba jutsz:
magadnak kell megküzdeni vele.
Vigyázz szavadra, mert ha most hazudsz
nem figyelmeztet puha tenyere.*

*S hiába törsz sorsod ellen vakon:
ez sem segít. Kezdetből fogva, mi
tétova lelkek e kis csillagon
rabok vagyunk: az Isten foglyai.*

Tisza János

HÁROM KIRÁLYOK TRIPTICHONJA

Irta Felix Timmermans

Egyik nap, mielőtt az este beállt, a szállingózó hóban egy öreg ember és egy kutya húzott az úton egy echós szekeret és az ablaküvegen keresztül fiatal asszony sápadt, keskeny arca látszott. Ez az arc megviselt volt a terheiségtől, szemei nagyok és szomorúak. Átvonultak a falun és aki látta, hamarosan el is felejtette őket.

Rákövetkező nap karácsony volt. A levegő tiszta és hideg, mint a jég és a távol halvány kékjében fehér bundába burkolódzott a föld. Suskewiet a sánta pásztor, a kopaszfejű angolnahalász Pitjevogel, meg a nedvesszemű koldús Schrobberbeeck harmadmagával ment a kertek alatt három királyokat köszönteni. Volt egy csillagjuk, amely rúdon forgott, harisnyájuk, ebbe dugták a pénzt, amit kaptak, meg egy zsák az ennivalók számára.

Szegényes ruhájukat kifordították. A pásztornak magas kalap volt a fején, Schrobberbeecknek papírvirágokból korona; Pitjevogel, aki a csillagot forgatta, bekente az arcát cipőkenőccsel.

Ez az esztendő jó volt, az őszi bőséges. Mindegyik parasztnak volt beszózott disznóhúsa a hordóban. Lustán püfékeltek, ha-
nat eresztettek a meleg kemence mellett s gond nélkül várták a tavaszt.

Suskewiet a pásztor, szép régi énekeket énekelt, Pitjevogel olyan gyorsan tudta a csillagot forgatni és a koldús olyan jámbor koldús szemeket tudott meresztetni, hogy mire a hold vörösen feljött, a harisnya szára tele volt pénzzel és a zsák majd kipukkant. Volt benne kenyér, csülök, alma, körte, kolbász.

A lehető legjobb kedvvel ballagtak és lökdösték egymást a könyökükkel. Már előre örültek az élvezeteknek, ha majd végre egy jó pohár pálinkát megihatnak a Vízitündérben. És a finom ételekkel úgy teletömhetik üres hasukat, hogy bolhát lehetne pat-
tintani rajta.

Mikor a parasztok eloltották lámpájukat, és ásitások közepett aludni mentek, abbahagyták az éneket és a tiszta holdfényben elkezdtek a pénzt számolni. Fiúk! Fiúk! Lesz borovicska egy egész hétre! Még friss húst is vehettek, meg dohányt. Csillaggal a hátán kőgépén toppantott a fekete Pitjevogel és megindult. A másik kettő követte és a nyál összefutott a szájukban.

Lelkükön azonban lassanként valami különös szorongás vett erőt. Hallgattak. Talán a fehér hó volt az oka, amelyre a hold magasról olyan merően és sápadtan nézett. Vagy a fák hatalmas kísérteties árnyéka. Vagy saját árnyékuk ijesztgeti őket? Vagy a holdsütötte táj magányosságának esendje? Még egy bagolyhu-
gás vagy távoli kutyaugatás sem hallatszott.

Ha nyugtalanok voltak és ide-oda botorkáltak is a félreeső utakon, magányos parton és földeken, azért nem ijedtek meg olyan nagyon. Már sok csodálatosat láttak életükben: lidércfényt, kísérteteket, sőt valóságos szellemeket is. Ez azonban mégis más volt, valami közeledő nagy boldogság szorongó félelme.

Szívünk összeszorult.

A koldús így szólt:

— Én nem félek.

— Mi sem — mondta egyszerre a másik kettő reszkető hangon.

— Ma karácsony van — bátorította társait Pitjevogel.

— És ma újból megszületik Isten — tette hozzá jámborán a pásztor.

— Igaz az, hogy a birkák ilyenkor kelet felé fordítják a fejüket? — kérdezte Schrobberbeec.

— Igaz! — és ilyenkor zümmögnek és röpködnek a méhek.

— Igen és a folyó közepén átlátszó lesz — állította Pitjevogel — de én még nem próbáltam belenézni.

Megint rájuk feküdt az a csönd, ami több volt, mint csönd, mintha egy érzékeny lélek lebegne a holdfényben.

— Gondoljátok, hogy Isten eljön megint a világra? — kérdezte ijedten a koldús és eszébe jutottak bűnei.

— Igen, — mondta a pásztor — de hogy hol, azt senki sem tudja... Csak egy éjszakára jön.

Éles árnyékuk előttük haladt és ez növelte félelmüket. Egyszer csak észrevették, hogy eltévedtek. A végtelen hó és holdfény, itt-ott fák, de sehol egy tanya, ameddig a szem ellát és a jól ismert malom sem látszott. Eltévedtek és a hold világánál félelmet láttak egymás szemében.

— Imádkozzunk — suttogta Suskewiet a pásztor, — akkor nem történhetik velünk semmi rossz.

A pásztor és a koldús egy üdvözlégyet motyogott, Pitjevogel csak úgy brumogott valamit maga elé, mert az első áldozás óta elfelejtette az imádságot.

Es ekkor csodálatos dolog történt. Mind a hárman látták és hallották, de egyik sem mert róla beszélni.

Méhek zümmögését hallották és a hó az árkokban olyan fehérén fénylett, mintha lámpák égnének ott lenn.

És a nagy legelőnek a szélén féloldalt nyitott echós szekér állt. Ablakából gyertya világított ki.

Pitjevogel felment a koei hágesóján és kopogott az ajtón. Borostás arcú öregember nyitott ajtót. Egyáltalán nem csodálkozott a bolondos ruhán, a csillagon és a fekete ábrázaton.

— Azért jöttünk, hogy megkérdezzük az utat — dadogta Pitjevogel.

— Itt van az út — mondta a férfi — gyertek csak be.

Elámultak ezen a válaszon és készségesen engedelmeskedtek. Ekkor a hideg üres kocsinak a sarkában egy igen fiatal asz-

szemét látták ülni. Kék csuklyás kabátban, amiát szinte teljesen üres mellét nyugtatta egy egész kicsi, most született gyermeknek. Nagy sárga kutya feküdt mellette és hűséges fejét az asszony sovány térdére fektette. Szeme mély szomorúságot mutatott, de amikor az embereket meglátta, barátság tükröződött benne. És a kis gyermek is, a feje még pelyhes, hasadó ici-pici kis szemével rájuk nevetett. Különösen Pitjevogel fekete arcát tetszett neki.

Schrobberbeek látta, hogy a pásztor letérdel és leveszi magáról sívegét; ő is letérdelt, levette koronáját és nyomban mélyen bánva bűneit, melyek közül sokra emlékezett és könnyek jöttek gyűltadt szemébe. Ekkor Pitjevogel is leborult. Így maradtak és édes hangok esengtek a fülükben. Csodálatos, minden örömnél nagyobb boldogság töltötte el őket és egyik sem tudta, miért. Közben az öreg ember a vaskályhácskában tüzet akart gyújtani. Pitjevogel, amikor látta, hogy nem sikerül neki, szolgálatkészten kérdezte:

— Segíthetek?

— Nem használ semmi, vizes a fa. — Felelte az öreg.

— Hát szemetek nincsen?

— Nincs pénzünk! — mondta szomorúan az öreg.

— Hát akkor mit esztek? — kérdezte a pásztor.

— Nincs mit enniünk!

A királyok zavarodottan és együttérzéssel néztek az öreg emberre, a fiatal asszonyra, a gyermekre és a vézna kutyára. Azután egymásra néztek. Egy volt a gondolatuk és lám, a harisnyóóól kifordították a pénzt az asszony ölébe, az ételeket kiborították a zsákból és egy billegő asztalra tették.

Az öreg mohón kapott a kenyér után és a fiatal asszonynak egy piros almát adott. Ez mielőtt beleharapott, megforgatta gyermekének nevető szeme előtt.

— Köszönjük — mondta az öreg ember. — Isten megfizeti nekünk.

És ők ismét útrakeltek, arra az útra, amit jól ismertek a Víz-útdér irányában. De hiába, mert a harisnya összehajtva lapult Guskwiet zsebében és a zsák is üres volt. Egyetlen fillérjük, egyetlen morzsájuk sem volt.

— Tulajdonképpen tudjátok, miért adtunk oda mindent ezeknek a szegény embereknek? — kérdezte Pitjevogel.

— Nem — mondták a többiek.

— En sem — felelte Pitjevogel.

Egy kis idő múlva így szólt a pásztor.

— En azt hiszem, hogy tudom. Nem lehetett talán ez a gyermek az Isten?

— Mit képzelsz — nevetett az angolnahalász — Istennek fehér palástja van arany szegéllyel és szakállja van és korona a fején, mint a templomban.

— De hiszen egyszer egy karácsonykor istállóban született — állította a pásztor.

— Igen, valamikor — mondta Pitjevogel — de ennek van már száz éve, vagy még sokkal több is. De miért adtunk oda mindent?

— Én is azon töröm a fejem — mondta a koldús, amint a gyomra korgott. És hallagatagon mentek el a Vízitündér előtt. Csorgott a nyáluk egy korty borovicska és jó mustáros hús után. A kocsmá világos volt, és harmonikaszó hallatszott ki. Pitjevogel visszaadta a csillagot a pásztornak, hogy tegye el jövőre és anélkül, hogy egy szót szólítak volna, de szívükben elégedetten elváltak az útkereszteződésnél. Mindegyik ment a hálójához. A pásztor a birkáihoz, a koldús egy szalmafedél alá, és Pitjevogel a viskójába, ahová behullott a hó.

Balszárnny

Ismét karácsony volt és Suskewiet a pásztor, aki azelőtt minden esztendőben háromkirályokat járt Pitjevogellel és Schroberecekkel, püspöksüveggel a fején és szép énekeket énekelve minden házban, most betegen feküdt és fölötte a halál árnyéke lebegett. A szerekban a falnál állt a bot, tarka csillaggal és ott függött a bádogkorona is.

Ott feküdt, ahol mindig szokott, a birkaistállóban.

Egy ablakocskán az ágya mellett messzire kilátott a behavazott tájra és a táj fölött az új hold mintha ezüst orsó lenne, fonta a szép csillagrudat. Ez volt az első alkalom, hogy nem mehetett karácsonykor a barátaival. Most csak ketten mentek és mégis ezt énekeltek:

Három királyok mink vagyunk
Van egy szép fényes csillagunk.

Azóta a csoda óta, amikor a mult évben útközben egy búcsús kocsi akadtak és ott egy szegény embert és egy fiatal asszonyt meg egy újszülött gyermeket találtak és titkos ösztönzésre soha nem érzett tisztelettel odatérdeltek és mindent, amit gyűjtöttek: pénzt és ennivalót odaadtak, azóta Suskewiet egészen más ember lett. Mert biztosan érezte, hogy ez a kisdéd Isten volt, aki minden évben karácsonykor egy napra újra eljön a világra. Ó, milyen jól emlékszik még, ahogy eliévedtek a szent órában. Ahogy a jég alatt fényt láttak, mintha mécsek világítottak volna és a levegőben méhek zümmögtek. Hogy félték és milyen égi édesség szállta meg őt és a többieket is, amikor a kisdedet meglátták és hirtelen felindulásukban szó nélkül minden keserűen megszolgált garasukat és ennivalójukat odaadták.

És nem hallották-e a szegény embert, hogy amikor Pitjevogel az út után kérdezősködött, ezt felelte: „Itt az út“.

Bizonyos, hogy a Szent Család volt. Elmesélte a papnak is, de az kitessékelte az ajtón és az egyházi megvetéssel azt mondta, képzelődik és elment az esze.

És máshol is, ahol el merte mesélni, hogy látta a Szent Családot, mindenki kinevette és még másik két barátja is hamarosan elfelejtette azt az órát. Ha rágondoltak, csak ezt mondogatták: Különös volt, csodálatos volt — de tovább nem sokat törődtek vele és minden nap többet vétkeztek, hogy pénzhez és borovicskához jussanak.

Suskewiet azonban gyökeresen megváltoztatta az életét. Mindig is volt a szívében egy lángocska jámborság és most ez fehér fényre izzott. Ez az égi tűz elragadtatásba ejtette és szép, édes érzésekkel töltötte meg, úgyhogy alig volt már testével a földön.

Elhanyagolta magát és elfelejtett a bárányaival törődni.

Órákhosszat térdelt az erdei kápolnák előtt, jámbor énekeket énekelt és gyermekimádságokat mondott. Vezekelt is, hogy jóvátegye régi bűneit és nem hagyta, hogy visszatartsák, ha a joget felvágta és csupasz lábával beleállt a dermesztő vízbe.

És amikor béna lábát maga után húzta a birkák mögött, akkor is mindig az olvasót mondta és ha a parasztokkal beszélgetett, már nem az időjárásról, meg a krumpliról volt a szó, hanem az Istenanyáról, a kised Jézusról és a bűn sötétségéről.

Az emberek először habajgósnek tartották, később azonban már azt gondolták, hogy egészen megbolondult és kitértek útjából. Úgy gondolták, hogy amit mond, az papnak való, nem ilyen közönséges ruhában járó embernek.

Nagy vágyakozással várta az öreg Suskewiet megint a karácsonyt. Az ő dolga volt, hogy megőrizze és minden évben megújítsa a csillagot. Most is beborította tarka papírral és csokoládéról való ezüsttel, egy ezüst lakodalomról arany rózsákat is szerzett rá. A magas kalapot nem akarta feltenni többé, mert a lakatosnál bádogból egy csúcsos koronát csináltatott. Ez százszor jobban illett neki. Éppen ezekkel a dolgokkal foglalatoskodott, amikor megérkezett a két barátja. Meg akarták beszélni a dolgot, azt hallották ugyanis, hogy az idén más háromkirályok is járnak. Van egy csillagjuk csengetyűvel és így aztán többet keresnek majd náluk.

Suskewiet azonban bizalmatlanul fogadta őket és mondta:

— Csak akkor megyek a csillaggal, ha minden pénzt és ételt, amit összegyűjtünk, a szegényeknek adunk.

— Megbolondultál? — kiáltott Pitjevogel, az angolnavadász.

— Nem vagyunk magunk is elég szegények? — kérdezte a nedvesszemű Schrobberbeec.

— Nem, mondta Suskewiet — mindent, amitek van, Istennek kell adnotok! És hogy a szegényeknek, vagy Istennek adjátok, az egyre megy!

— Akkor otthon maradunk — mondta Schrobberbeec — vagy

azt hiszed, hogy másokért kiénekelem a lelkem? Ezt egyszer megteszi az ember, de nem mindig.

— Én jobbat tudok — mondta a hamis Pitjevogel, — majd csinálunk mi magunknak csillagot; vagy azt hiszed, hogy nem tudunk? Adj' Isten, bolond Sus!

— Csináljatok, amit akartok — kiáltott utánuk a pásztor, — de ezzel a csillaggal, amellyel Istent megtaláltuk, nem fogtok pénzt gyűjteni vétékre.

Az éj hóleplet borított a földre és Suskewietet égi boldogság töltötte el. Egyedül akart házról-házra járni és pénzt gyűjteni a szegényeknek. De Suskewiet beteg lett és nem tudott többé felkelni a szalmazsákjáról.

Megjött a karácsony. A pásztor felvette a betegek szentségét. Láttá a papot aranyos karingben. Este lett és megjelent a hold. Suskewietnek könnyek futottak le ráncos orcáján, mert nem ünnepelhette meg a szegényekkel a karácsonyt. A szíve már alig élt, de azért egyszer-egyszer kivilágosodott az öntudata. A tanysaiak elüldögéltek mellette, de mikor elszunnyadt, megint viszsza mentek a házba, ahol égett a tűz és kalácsot sütöttek. Szomorúan hallgatta vidám zajukat. Valaki klarinéton játszott és énekelt.

Alig volt hátra két órája és könyörgött az éghez, hogy legálább a szent órát megérje. Sovány, becsett arca félrecsuklott és így láthatta a holdat az égen és a csillagot a sarokban, ahogy fénylett. A keze nagy volt és sovány, az ujjakban már nem volt élet.

Elveszetteen jött a világra — talált gyerek volt, — magányosan és elhagyatottan kell meghalnia. Csak a bárányok maradtak vele és olykor-olykor felemelték felé a fejüket. A hold mind magasabbra emelkedett és ahogy feljebb ment, mindig ezüstösebb, tisztább lett.

Suskewiet egyre csak azt a kegyelmet kérte, hogy még egyszer megérje a karácsony szent óráját. Így feküdt sokaig. Végül asszonyokat látott, ahogy a malomnál nehéz csuklyás kabátban, lámpással a kezükben elvonultak a falu felé. Később hangszót hallott és orgonazúgást.

Először azt hitte, hogy a füle cseng, mert a templom háromnegyedóránkra volt. De nem tévedett: orgona szólt. Lágy dallamok csaptak fel, ünnepélyesen az elragadtatástól és áhítattól. Ilyen szépet még soha életében nem hallott. Még mielőtt a csodálkozástól magához tért, hallotta hirtelen, hogy a birkák bégetni kezdenek és a holdfényben látta, hogy a fejüket kelet felé fordítják.

— Itt a szent óra! — mormogta Suskewiet s megborzongott a felindulástól.

Istenem! Istenem! A csillagomat! — fel akart kelni, hogy elhozza, de nem sikerült.

— A csillagomat! — Összeszedte minden erejét, lábával a ta-

karót az ágy végéhez lökte és felhúzódkodott a kifeszített lepedővel. Hörögve köhögött, letörölte homlokáról az izzadságot, még előrébb csúszott, letette sovány lábait az ágyról, 'megint köhögött, de most nem várta, míg elmúlik. Felállt és rogyadozva a csillaghoz küszött,

Végre megint az ágyon ült. Bádogkorona a fején, csillag a kezében. Megfogta a zsinórt és a holdba meredt; bágyadtan a titokzatos orgona gyöngéd hangjai mellett énekelt:

Három királyok mink vagyunk
Van egy szép fényes csillagunk.
Indultunk messzi vidékrül
Völgyön és hegyeken keresztül
A csillag mindig előttünk járt
És hol a fény csendben megáll
Vígán oda bemegyünk
Vígán oda bemegyünk.

Könnyek folytak arcán, borzongás futott végig tagjain, és megtört szemében olykor-olykor elragadtatottan csillogott a lélek.

De ki, vagy mi az ott a távolban?

A holdsütötte havon valami fény jött egyre közelebb és közelebb, egyenesen, út és lábnyom nélkül.

Suskewiet visszafojtotta a lélekzetét, gondolkozás nélkül tovább húzta a zsinórt és a csillag csikorogva fordult.

Mind közelebb és közelebb jött és a végén úgy tűnt, kicsi gyermek az, fehér ingecskében, mezitláb, földgolyócskát visz a kezében és kék szemű, kedves arcoeskája és arany haja között harmatos hajnalpir fénylik.

— Ki ez? — mormogta Suskewiet. — Ezt a kis gyermeket láttam már egyszer!

Az egyenest feléje tartott, egy pillanatra eltűnt az ablak alatt, aztán kinyílt az ajtó: A gyermek ott állt előtte, csipkerózsaéhoz hasonló tisztán és üdén.

Az istálló csupa illat lett rögtön, mintha kert lenne, tele rózsával.

— Jónapot Suskewiet — mondta a gyermek nevetve és bizalmasan. — Ha te nem bírsz hozzám jönni, hát én jövök hozzád! Ismersz még engem?

Suskewietlen a boldog csodálat fénye szállt át. Nevetett, kilátzott két fekete foggyökere. Bólogatott, a felindulástól azonban nem tudott szólni, csak a könnyei folytak borostás arcára.

— Igen — mondta a gyermek, — énekelj csak tovább. Olyan szívesen hallgatom.

Suskewiet szent tisztelettel megfogta a zsinórt és énekelt. Énekelt, miközben szeme tele boldogságos tüzzel merült a rózsás fénybe:

Megijedt ekkor Mária
Ahogy a zajt meghallotta
Heródes jön — azt gondolta —
Hogy gyermekét elrabolja
Heródes jön — azt gondolta —
Hogy báránycáját elragadj.

És a fekete almafán, amelyik kint állt az udvarban, nem a hó
esett, hanem almavirág. És ott álltak a bárányok és a hátsók
az előttük állók hátára ágaskodtak.

— Gyere — mondta a gyermek, — jössz velem a mi házukba?

— Hogyne mennék! Hogyne mennék! — nevetett Suskewiet.
Egyszerre egészségesnek érezte magát. Fel akarta húzni a nad-
ráját, de úgy tűnt, nincs is hideg, meg sietett is.

Megfogta a csillagot és követte a gyermeket. De még egyszer
megnézte a bárányait. Olyan búsan bólogattak.

— Ezek nem jöhetnének? — kérdezte. — Hiszen pásztor vagyok.

— Minél több, annál jobb — mondta a gyermek.

— Akkor csak gyertek pajtáskáim, gyertek.

Suskewiet kinyitotta a karámot és mind követték szorosan
egymás mellett. Így mentek az ezüstös fehér éjszakában. A gyer-
mek kis puha kezébe fogta a pásztor nagy kezét és vezette az
öregembert az úttalan havon. Az meg vitte a csillagot, amely csil-
logott a holdfényben. Utána mentek a bárányok és tisztelettel
lehajtották fejüket.

Ott van a távolban — mondta a gyermek — és a messze-
ségbe mutatott, ahol tavaszi virágokkal telt kert közepén arany-
vár állt kupoláival és tornyocskáival.

— Ó, milyen szép, milyen szép — mondta Suskewiet csodál-
kozva és hátrafordult a bárányokhoz. — Ott aztán jobb fűvetek
lesz, kis fickóim. Igaz?

És akkor bementek.

*

Schrobberbeec és Pitjevogel visszafelé jött a két király-
járásból. Be voltak rugva a sok pohár borovieskától, melyet út-
közben felhörpintettek. Pitjevogel koronája ferdén állt és a csil-
lag össze volt nyomva. Karanfogva tántorogtak és korhely nótá-
kat énekeltek.

A karám előtt vitt az útjuk.

— Hű — kiáltott Pitjevogel. — Megesörgetjük a pénzt az orra
elött. Nem adta ide a csillagot.

De mikor az ablakon benéztek, Suskewietet holtan látták az
ágy szélén. Fején a bádögkorona és fölötte a szép, tarka csillogó
csillag.

Ijedten elszaladtak.

Jobbszárny

Ha még olyan tisztán világított is a hold a behavazott vidékre, amely már úgy is vakító fehér volt, Schrobberbeeck a koldús, mégis elővette lámpását, hogy éjjéli misére menjen.

Az Istentől való félelem hajtotta.

Most nem úgy volt, mint mult esztendőben, amikor ezen a napon barátaival háromkirályokat játszott, házról-házra járt és a csillagot pörgette. Ezen a napon szokott a legtöbbet tréfálni és a legtöbbet keresni. Félt a karácsonytól.

Már két éve kezdődött ez, amikor Pitjevogellal, a halással és Suskewiettel, a pásztorral háromkirály járásból visszajövet egy búcsús kocsiiban a Szent Családot látta.

A rákövetkező évben csak Pitjevogel meg ő járt a csillaggal; és amikor berugva, borovicskával teli hassal visszafelé jöttek, Suskewietet halva találták fekvőhelyén. Csillaggal a kezében és mennyei fényben. Isten kezét látta a történetekben. A félelem körülvette a szívét; félelemből ment vasárnaponként a templomba is.

Mindig félt, hogy egyszer csak valami szenttel találkozik. Jobban rettegett ettől, mint magától az ördögtől, akivel Pitjevogel szövetkezett.

Az a hír járta ugyanis, hogy mikor a halász a mult nyáron fürödni ment a Nethere, hirtelen hatalmas vihar kerekedett. Pitjevogel ruhái szétrepültek és ő, ahogy borzasztó félelmében pucéron bukdácsolt a földeken keresztül, betévedt egy házba. Itt egy kiátkozott pap lakott, aki az ördöggel cimborált. Először azt hitte, hogy az ördög jelent meg neki, mert Pitjevogel egész testét fekete szőr borította és így szólt hozzá: „Köszöntelek Sántán“.

— En csak Pitjevogel vagyok — mondta félénken a halász.

Igy aztán a pap elárulta magát, kioktatta Pitjevogelt a mágijára. Volt egy varázskönyve, „Pokol titkai“ volt a címe. Ebből tanult Pitjevogel.

Schrobberbeeck azután elkerülte a halászt, mert nem akarta Isten figyelmét magára vonni. Nem lopott ugyan most sem kevesebbet, mert ez már a vérében volt. Képtelen volt valamit ott hagyni, ha elvihette. Tovább is járt házról-házra, gyulladt szemét úgy kiforgatta, hogy csak a fehérje látszott és ledarált egy síránkózó Miatyánkot.

Egy viskót is sikerült szereznie. Valami parasztnak az elhagyott szerszámkunyhójába vette be magát. Ott lakott és aludt és oda hordott össze mindent, amit csak megszerezhetett. Volt egy tükördarabja is, ebben gyakran nézegette vörös, borostás ábrázatát. Az eső beesett a kunyhóba és a szél meg-megrázta, mint valami cégért; ő mégis büszke volt rá, hogy háza van, sőt még egy tenyérnyi kertje is, amelyben napraforgót ültethet.

De ő sem mert alkonyat után kibújni, mert félt a szenttől. Napközben is, mikor koldulni ment, minden Mária kép előtt levette zsíros kalapját, hogy Istennel jó viszonyban maradjon. Ezen a vidéken sok istenanya szobor volt, talán húsz is.

Ott álltak fa vagy gipsz ruhában. Az egyik szekrénykében, a másikat fára akasztották, a harmadikat cölöpre, vagy kis kőkaplónába helyezték. Ahogy így köszöntgette, végül már egytől-egyig ismerte őket. Fejéből tudta, melyiknek milyen a színe, milyen nagy, hogy hívják és miben segít. Ismerte őket, kezdve a nagy hétfájdalmú Szűz Anyától, a nyírfásban az út mellett, a villámverte fűzfa odvában álló arasznyi békekirálynőjéig. Ismerte a magasba mutató Krisztust a kereszten, a nagy pocsolya mellett a tehénitatónál.

Félelemmel telve várta a karácsonyt, mert attól tartott, hogy valami szenttel találkozik. Úgy gondolta, az éjszakát a Vizitünderben tölti. A kocsmában káromkodnak és pálinkát isznak, oda nem jön az Isten — gondolta magában. De azután megint csak félni kezdett, hogy ha odamegy, nem marad el majd a büntetés érte.

Mind közelebb és közelebb jött a karácsony. Bármennyire szeretne volna, nem mert elindulni a csillaggal. Azt gondolta, nem jó játszani ilyesmivel.

Igy jutott arra az elhatározásra, hogy elmegy az éjféli misére. Nem szeretetből, hitből, vagy jámborságból, hanem hogy megszabaduljon a félelemtől. Meggyújtotta lámpását és elindult a távoli templomba. Legszívesebben becsukott szemmel futott volna, hogy semmit ne lásson az ünnepélyes tavaszi éjszakából. Úgy érezte, mintha meleg macskaszemek figyelnek.

Messze megesendült remegve a harang és ő körülnézett, vajjon nem jönnek-e mások is, hiszen a többiek is a misére mennek. Egy árva lelket sem látott. Egyedül volt, mint egy magányos veréb az úton. Szíve erősen vert, mind kisebbnek és kisebbnek érezte magát; úgy érezte, megfullad ebben a holdsütötte fehér magányosságban.

Anint a behavazott malom előtt elment, a félelem úgy összeszorította szívét, mint egy harapófogó. Sietett, ahogy csak tudott, de futni nem mert. Vajjon miért nem mert futni?

Hirtelen ahhoz a fához ért, ahol a segítő Istenanya szokott állni. Kis porcellán alak, liliomos ruhában. Ez bátorságot öntött belé. Levette kalapját és könyörgőn nézett fel rá. De az Istenanya nem volt a helyén, pedig mikor még mécesolajért ment, ott állt a kis szekrénykében. Leesett — gondolta; a hó azonban síma és érintetlen volt. De mintha egérke szaladt volna rajta, kecses lépések nyoma látszott benne. Ellopták — mondta Schrobber-beec — és gyorsan tovább ment. Átvágott az országyúton, hogy hamarabb a templomba érjen. Azt gondolta, a hídnál a patak tulsó felén köszönti majd az imádó Szűz Anyát, aki egy oszlopon

áll. Azonban ez sem volt ott. Megrökönyödve megállt. A harangszó elhalt és a csend megint ráfeküdt a vidékre, — a titokzatos csend. Világított a lámpájával és megint látta a kecses lépések nyomát a havon. Izzadság gyöngyözött a homlokán. Most már futásnak eredt. A csoda itt van és meg akarja fojtani. De minden félelme ellenére is kíváncsi volt, hogy a Jó Halál Anyja ott áll-e a kápolnában a rács mögött. Nem, ez is eltűnt, a márványutáztatú talpazat üres volt és hiába álltak az ezüst virágok és üveg-cserjék körül a viasz és ezüst fogadalmi ajándékok, meg a kor-mos angyalfejek.

Schrobberbeeck még soha életében nem futott így, de bármilyen gyorsan szaladt is, annyi bátorsága azért volt, hogy egy pillantást vessen az Istenanya szobrára, amikor elhaladt előttük — de mind eltűntek.

Valami történt. Igen, valami félelmetesen szent dolog történt...

Ha a fenyőerdőt és az ezüstös nyirfákat elhagyja, akkor meglátja a templomot, hívogató, fényes ablakaival.

Minden pillanatban éjjélet üthet. Futott a titokzatos fenyő-fák között. Nem mert felpillantani. Még egy fél perc és megjelennek a házak és a templom és akkor vége a veszélynek. Ekkor hirtelen balról suhogást hallott és egy fél méter magas kis alak libegve jött feléje. Piros ruhája, világoskék köpönyege volt és ziháló kebléből hét bádogtór állt ki: a mi kedves Szűz Anyánk a nyirfásból! Azt hitte, hogy hanyatt esik az ijedtségtől, amikor ez a kis alakocska hirtelen eléje ért és egészen hétköznapi ijedt hangon, amelyben egyáltalán nem volt semmi istenanyára valló, így szólt hozzá:

— Ó Schrobberbeeck úr, kedves jó barátom. Ön mindig köszönt, mikor elmegy előttem, segítsen! Segítsen rajtam! Már egy órája futok, fáj a lábam, a szívem majd megszakad. Vigyen el engem az én megfeszített fiamhoz az itatónál. Különben elkésem az ünnepélyről.

Könyörgőn tárta ki karját, a palást szép redőkben omlott le róla és ibolyaillat szállt körülötte.

Schrobberbeecknek gyökeret vert a lába, hebegett, nem tudott egy szót sem szólani. Némán, zavarodottan nézte, haja égnek állt a kalapja alatt, szeme kidülledt gyulladt szemhéjjából.

De a mi édesanyánk tovább könyörgött.

— Ó vigyen el Schrobberbeeck úr! Ön jól tud szaladni és én olyan könnyű vagyok, mint a pehely. Ha magamnak kell men-nem, eltart még egy óráig és akkor vége az ünnepségnek. Segítsen rajtam és én mindent megteszek Önért. Nem bírtam eljönni, látja, mert egy ember térdelt a kápolnám előtt és imádkozott. Egy ember, aki néhány tallérért eladta lelkét az ördögnek, valaki, aki egy vihar alkalmával beszaladt a hitehagyott paphoz és itt rávették a varázslásra. Az az ember úgy sírt, könyörgött az éj-

szaka esendjében. Álljak mellő, szabadítsam meg az ördögtől. Egy sugár állt mögötte, mint valami kígyó a farkán. Kellett neki segítség, nem igaz, Schrobberbeec úr? Ó jaj, rettenetesen meg kellett küzdenem a kígyóval, hogy megmentsem ezt az embert.

— Pitjevogel megszabadult? — kérdezte Schrobberbeec egy-szerre bizalommal.

— Igen — mondta a Hétfájdalmú Szűz, — de most már vi-gyen a fiamhoz a nagy tő mellé.

Édes fényesség járta át Schrobberbeec lelkét.

— Jaj, édes szeretett, kedves úrnőm, — panaszkodott — nem merlek én téged vinni, feketé az én lelkem, mint a cipóm.

— Ráárasztom fényességemet, amíg csak csillogni nem fog. De most már vigyen! Vigyen!

— Ha csak ennyi az egész, mondta Schrobberbeec és felvette az Istenanyát. Könnyű volt, mint egy kis gyerek. Futott vele, ahogy csak hosszú lábai bírták a sötét fenyőerdőn keresztül a nagy tóhoz. Ott állt a fészület gyöngéd fényben.

— Engedjen most már. Hálás köszönet Schrobberbeec ár.

Letette az Istenanyát, és sietve elfutott. Úgy érezte, hogy az égben járt, mikor a szobrot vitte, olyan édes érzés volt a szíve körül. Ész nélkül futott tovább, de mit lát! A csodálkozástól le-térdelt. A fészület nagy fényességben állt, Krisztusnak mintha élő teste lett volna és félkörben a kereszt körül álltak egymás mellett mind a vidék Szűzanyái. Mindegyik amekkora volt, de nem kórhában, hanem igaziban.

Megismerte mindegyiket: a porcellánból való Segítőt, a gipsz Imádót, az Őt sebtől vérzőt, a Jóhalál Anyját, Szűz Máriát a piros rózsákkal, a Szeretőt, a jó kenyeret Adót, a tisztítótűztől Megsza-badított, a Búzaajándékozót, a Krumplit adót, az Esőt küldőt, sőt még az arasznyi Béke Királynőjét is, aki egészen elől állt, mert olyan kicsike volt. Mind itt voltak és vártak. Végre feltűnt a Hétfájdalmú Szűz Anya, futva közeledett és erre mind a hu-szonöt szobrocskának az arcán boldog öröm jelent meg. Mikor a hétfájdalmú Szűz megérkezett és elfoglalta helyét középpütt, mindegyik letérdelt és kezüket imádva emelték fel fiukhoz. Ő pe-dig kinyitotta szemét és kedvesen rájuk nézett. Schrobberbeec látta, amint a seb Józus mellében mintegy szőlőfürt, lassan foly-dogál. Csak azért imádkozott, hogy bár csak örökre így marad-na, mert ez maga volt a menyország.

Másnap mindegyik Istenanya ismét kő, vagy faruhájában állott a szekrénykében, faodúban vagy kápolnában. De a Hétfáj-dalmú Szűz kápolnája előtt, a kis nyírfásban térdreborulva, hol-tan találták Pitjevogelt. Ujjai még görcsösen fogták a rács vas-rúdját. Egy sárga kígyó, amilyen sok van a nyírfásban, élette-lenül feküdt mellette összezúzott fejjel.

Schrobberbeeck lelkében pedig nem félt többé, hanem még inkább vágyódott az ilyen boldog pillanatok után. Néha még éjszaka is kiült és várt és a templomban is ilyesmi után nézgelődött. Kivülről azonban nem változott. Ott lakott düledező viskójában, koldult és ha valamit elvihetett, ami elmozdítható volt, azt nem hagyta ott. Ez már a vérében volt. Ezt semmiféle megérzéskództatás sem tudta kitépni a lelkéből.

MINDEN ÉJSZAKA MEGHALOK

*Minden éjszaka meghalok,
kogy feltámadjak másnap reggel
reménykedő szívvel, pihent
inakkal és tiszta szemekkel.
Szólítanak és felkelek,
kibontakozom a homályból
s az eleven nap télen is
lobogni tetszik, szinte lángol.*

*Hegyeket látok, zöld eget,
mely földeket fal és egészen
tengerszerű. A levegőt
beszívom és fanyarnak érzem.
S hogy folytassam az életet,
mit tegnap este abbahagytam,
felöltözöm és eltűnök
az utcán nyüzsgő áradatban.*

*Személytelen, ki dolgozik.
Csupán a munka él a mában
s az alkotás napok, hetek,
vagy az öröklét sugarában.
Van, akit mindig eltakar
a roppant arányú tömeg, de
van, akit szemtől-szembe látsz
fiatalon s megöregedve.*

*Én késő estig fáradok,
mert nem bírom, csupán a munka
teremtő lázában, silány
hazugságainkat megunva.
Azt nézem, mily iparkodó
a vén természet. S egyre nőnek
a fák: szelíden verdesik
az ágaik a háztetőket.*

Toldalagi Pál

FRÁTER GYÖRGY*

Bakócz Tamás, Szakmári György, Szalkay László után nem volt éppen példátlan, hogy irigyei ellenére újra egyszerű származású ember emelkedjék Magyarország első főpapi székéig; de Fráter György egyénisége és pályafutása egészen más; tegyük hozzá: erkölcsi értékelésben hasonlíthatatlanul vonzóbb, mint amazoké. Atyja, Utyeszenits Gergely, Horváth Mihály szavai szerint, „vagyontalan, csak gyermekekben gazdag” drávántúli, horvát nemes, anyja a velencei Martinuzziak ugyancsak szegény nemes családjából származott. Utyeszenits Gergely Corvin János hadában szolgált, fiát is a herceg szolgálatába adta. Így került a nyolc éves György Hunyad várába, ahol a fegyverforgatáson kívül mást nem igen tanult. Corvin János halála után (1504) követte a drávántúli Zápolya-birtokok számos servitorát: húsz éves korában átlépett Zápolyai János özvegy anyja, Hedvig tescheni hercegnő szolgálatába. Alkalmasint azt remélte, hogy a Zápolyai-udvarban lendületesebb pálya várja, mint a várvitézek közt. A kezdet azonban itt sem volt valami fényes: nemes apród, familiáris lett ugyan, de valójában csak szolga, a hercegnő kályhafűtője. György apród — saját vallomásából tudjuk — hamarosan meg is unta az udvari életet és belépett a pálosrendbe. Ekkor még olvasni sem tudott. A rendben tanulta meg az elemi ismereteket és a teológiát. Magasabb iskolát, egyetemet nem látogatott. Szervező tehetségét azonban előljárói hamar felismerték. Így került a budaszentlőrinci kolostorból Sajóladra perjelnek. Hosszabb időt töltött a rend híres lengyel házában, Czenstohovában is.

Életéből tíz-tizenöt év folyt le a kolostor csendjében. Bizonyos, hogy nem karrier-célok vezették az egyházi pályára. „Fráter” György lett, s mindvégig, a politikai és főpapi hatalom csúcsán is az maradt életmódban és külsőségekben egyaránt.

A politikai és hadi események őt is kisodorták a kolostori cellából. Amikor Zápolyai János 1528 tavaszán Ferdinánd hadai elől a Felvidékre, majd Lengyelországba vonult, találkozott anyja egykori familiárisával, s Fráter György habozás nélkül felajánlotta neki szolgálatát. János király környezete túlnyomóan ilyen délszláv servitor, vagy tengeremelléki származású, de a magyar államgondolathoz rendíthetetlenül hű emberekből állt, mint Brodaries István, a mohácsi csatából megmenekült szerémi, majd váci püspök, a ferences Frangepán Ferenc kalocsai érsek, vagy Statileo erdélyi püspök, ki rokonát, Verancsics Antalt is magával hozta. Ezek számát szaporította most Fráter György. Hat évig

* Halálának négyszázados fordulójára.

cím és rang nélkül szolgálta János királyt, de csakhamar az ő feladata lett a királyi udvartartás és seregfogadás anyagi eszközeinek előteremtése is. Zápolyai János meggyőződhetett róla, hogy a rábízott feladatokat tökéletes hozzáértéssel, hűséggel és önzetlenséggel oldja meg. Bizonyos azonban, hogy a familiárisi hűség mellett Zápolyai János mellé láncolta a nagy cél is: az ország függetlenségének és újraegyesítésének biztosítása a nemzeti király alatt. Életének egyik nagy családása, hogy ez a király, aki csak egy haditettel tudott és szeretett dicsekedni: a Dózsa-lázadás kegyetlen vérbefojtásával, erre a feladatra teljesen alkalmatlannak bizonyult. Másik, bizonyára még keservesebb családása, hogy a Habsburg túlhatalommal szemben János királyt országrészének birtoklásában török segítséggel gondolta biztosítani, de neki is, a törökben rendületlenül bízó délvidéki társainak is hamarosan rá kellett eszmélniük, hogy a török „szövetség” egyet jelent az ország végleges három részre szakadásával.

A fékevesztett Grittit az ellenfelei sorozatos legyilkoltatása miatt fellázadt erdélyiek 1534-ben megölték, s János király Fráter Györgyöt tette meg váradi püspöknek és kincstartónak. Nagy hatalom jutott a kezébe. Zápolyai jobbkeze lett; magának semmit sem szerzett — s ebben különbözött legelőnyösebben a legtöbb hazai és külföldi „reneszánsz” politikustól, — de az ország kincstárát mindig példás rendben tartotta, ha kellett, még a királlyal szemben is.

Főpaptársai, Frangepán és Brodaries, már jóval előbb úgy látták, hogy a megmaradt országrészek megmentésére nincs más út, mint békét keresni Ferdinánddal. Tárgyalásokba is becsátkoztak vele és bátyjával, V. Károly császárral, s készek lettek volna Zápolyait rávenni arra, hogy országrészét azonnal engedje át Ferdinándnak. A tárgyalások azonban évekig elhúzódtak, mert Fráter György nem akart lemondani eredeti politikai eszméjéről. De józan reálpolitikai megfontolás is vezette. Meggyőződött róla, hogy ha a szultán a tervezett megegyezésre bosszuló hadjáratlal felel, Ferdinánd képtelen elegendő segítséget nyújtani Jánosnak. A két király közt így a váradi béke csak 1538-ban jött létre. A szerződés az egész ország birtokát csupán János halála után biztosította Ferdinándnak azzal a feltétellel, hogy a Habsburg király János esetleg születendő fiának az ősi Zápolyai-vagyont szepesi hercegi címmel ténylegesen átadja. A szultán haragjától így is tartani kellett, ezért Fráter György kikötötte, hogy a békekötés nyilvánossághozatalát bízzák Károlyra, s ha lasszák akkorra, amikor a császár úgy látja, hogy öccsének meg tudja adni a szükséges birodalmi segítséget.

A váradi béke volt Fráter György első jelentős politikai tette. De megnyugvás nem hozott. Zápolyai János ugyanis a következő évben feleségül vette Zsigmond lengyel király lányát, Izabellát, Szekfü Gyula szerint azért is, mert abban bízott, hogy

ha fia születik, a Zápolyai-család a váradi béke ellenére is állandósulhat a trónon. A házasság első következménye az volt, hogy Ferdinánd a váradi békét beárulta Konstantinápolyban.

1540 nyarán János királynak csakugyan fia született: János Zsigmond. A király akkor Erdélyben járt, s már súlyos beteg volt, amikor a hírt vette. Még csak annyi ideje maradt, hogy Fráter Györgyöt, Török Bálintot és Petrovics Pétert az újszülött gyámjaivá tegye, s Fráter Györgyöt külön is megeskessze, hogy feleségét és fiát nem hagyja el. Halála után a gyámokon, Verbőczyn és az említett főpapokon kívül majdnem minden befolyásos híve Ferdinándhoz pártolt. A megmaradtak közt Fráter Györgynek alig volt jó embere; elsősorban nem volt az a szórakozást hajszoló fiatal királyi özvegy, aki — Szekfű Gyula találó megjegyzése szerint — nem egyszer a saját és a fia javát is ellenezte csak azért, mert valamilyen javaslat a kincstartótól eredt. Fráter György Perényi Péternek ajánlotta fel az ország kormányzóságát, de Perényi Ferdinándhoz állt s így ő a csecsemő érdekében kénytelen volt vállalni a dolgok legfőbb intézését.

Ferdinánd, magyar tanácsosai követelésére 1541-ben, ostrom alá fogta Budát, s Izabella is szívesen belement volna a vár átadásába. A szultán személyesen jött el a vár „felmentésére”, s az ismeretes csellel magának foglalta el. Fráter Györgyöt s a királynét fiával Erdélybe küldte. A barát két súlyos lelki terhet vitt magával: a végső csalódást a török önzetlenségében és szabíhatóságában, s az árulás vádját, a kortársak szerint tudatlanként tudatosan játszotta Budát török kézre. Ez a vád haláláig feküdt a lelkén és századokon át emlékéen; Horváth Mihály, Szalay László és Szekfű Gyula egyiké bizonyítják, hogy alaptalanul.

Alig négy hónappal Buda eleste után, 1541 decemberében Fráter György a váradi béke alapján megkötötte Ferdinánddal a gyulai egyezményt: kész átadni Erdélyt, ha Ferdinánd biztosítja annak védelmét és kielégíti János Zsigmondot. De csakhamar meg kellett győződnie róla, hogy Ferdinánd képtelen teljesíteni a feltételeket, mert a birodalomtól kapott segítség semmit sem ért.

A Buda eleste utáni évtized politikája, Fráter György életének utolsó tíz éve fűzte történetírásunkban egyéniségéhez a „magyar Macchiavelli” elnevezést. Nincs rá nyom és teljesen valószínűtlen is, hogy tanulmányozta volna az akkoriban még alig negyedszázados „Il principe”-t és belőle merítette volna politikai elveit. Humanista színeket nélkülöző műveltsége nem igen összefonódhat ilyenfajta elvek elsajátítására. Volt azonban eszéleleteiben, ami megegyezett a reneszánsz felfogással, s amit más a Macchiavellit időben megelőző Mátyás király is gyakorolt: a nagy cél, a nemzet megmentése érdekében kérlelhettelesen a kemény tudott lenni, de ha kellett, tudott színelni is.

A színlelés e mesterségét különben három irányú politikájában szinte csak a törökkel szemben gyakorolta, akivel meggyőződése szerint csak ő tudott eredményesen tárgyalni. Az eredmény biztosítása érdekében nem riadt vissza ámitástól, félrevezetéstől sem, s itt járt legközelebb a reneszánsz erkölcsökhöz. Nem vallotta ugyan az akkoriban itt-ott hangoztatott elvet, hogy a pogánynak adott szó nem kötelez; de hitte, hogy a politikában álnokság és szőszegés ellen hasonló módszerrel szabad védekezni. A török álnokságról pedig, ha előbb nem, Buda elfoglalása óta keserves tapasztalatokat szerzett. Ez a politika tíz éven át lényegében eredményes is volt — a török nem tette rá a kezét Erdélyre, — bár nem egyszer borotvaélen járt Fráter György a török hitegetésében. Így 1550 elején, amikor a francia követ beárulta a szultánnak, hogy Fráter György már megegyezett Ferdináddal Erdély átadásában, s a felbőszült szultán parancsot küldött az erdélyieknek, hogy keljenek fel ellene, öljék meg, vagy vasraverve küldjék el hozzá, János Zsigmondot pedig koronázzák királlyá. Mint annyi más esetben, most is sikerült Fráter Györgynek adófizetéssel, ajándékokkal, kimagyarázkodással a török haragját lecsendesítenie. Nem csoda, hogy ezzel a „művészetével“ bizalmas beszélgetésekben, levelekben szeretett dicsekedni, s hovatovább Európaszerte azt beszélték, hogy Fráter György *mindent* el tud érni a szultánnál. Sűrű és titokzatos érintkezései török kiküldöttekkel azonban hitelét lassan még azok előtt is aláásták, akik előtt a célt, a még szabad országrészek már csak egyetlen úton lehetségesnek ítélt egyesítését minden hátsó gondolat nélkül hangoztatta. Azt hitte, becsületességének elegendő bizonyítéka, hogy Ferdinándot mindig értesíti, miről tárgyal a törökkel. Bár tettekkel is bizonyította őszinteségét. V. Károly és Ferdinánd meg is bíztak benne. 1551-ben Ferdinánd kinevezte esztergomi érseknek, októberben pedig III. Julius pápa bíborossá tette.

Ekkor már javában folyt Erdély átadása. Fráter Györgynek augusztus elején sikerült Izabellát Erdély elhagyására és a korona kiszolgáltatására bírnia. Ferdinánd biztosai Nádasdy Tamás és Castaldo voltak. Castaldonak azonban alig néhány ezer embere volt, s ez a haderő még akkor sem növekedett lényegesen, amikor Ferdinánd másik alvezére, Sforza Pallavicini egyesült vele. Ezzel a kis haddal ugyan nem lehetett volna Erdélyt megvédeni, ha a szultán fegyverrel bünteti az átadást. Fráter Györgynek sokkal nagyobb hadereje volt, mégsem tartotta ajánlatosnak a fegyveres védekezést, hanem ismét a bevált módszert, a török elámitását vette igénybe. Castaldoék azonban nem hittek neki. Egyenesen rettegtek tőle, amiről Ferdinándhoz intézett sűrű leveleik tanúskodnak. Castaldo már a nyár folyamán utasítást kért: mitévő legyen, ha bebizonyosodik, hogy a bíboros valóban a török kezébe akarja adni őket. Meg is kapta Ferdinándtól a feltételes felhatalmazást: ha Fráter György árulási szándéka

kétségtelen lenne, előzze meg és tegye el láb alól. Maga Ferdinánd egyébként még december közepén is levélben magasztalta Fráter György hűségét, s néhány nappal előbb Károly császár is elismerő levelet intézett hozzá. Közben azonban már beteljesedett a barát végzete.

A törökök ugyanis október elején elfoglalták Lippát, s Fráter György Castaldo társaságában november elején a vár visszafoglalására indult. Egy hónapi ostrom után a vár meg is adta magát, de Fráter György követelésére a török várórség nemcsak szabad elvonulást kapott, hanem még élelmet és szekereket is, ami Castaldoék gyanúját a végsőkig fokozta. Lippa elfoglalása után Marosvásárhely felé indultak. December 16-án Fráter György alvinci kastélyában szálltak meg. A barát még testőreit sem tartotta maga mellett, hanem előreküldte Gyulafehérvárra, haderejét pedig elbocsátotta. Ha lelkiismerete rossz lett volna, nem adta volna magát védtelenül Castaldo kezébe. Nyugalmát még az sem tudta megzavarni, amikor két apródja hírül vitte neki, hogy a spanyol zsoldosok nyíltan árulónak szidják. Bizott abban, hogy teljesítette feladatát, Erdélyt átadta, s most már visszavonulhat a politikától.

Az események azonban most már úgy peregtek, akár egy hamisítatlan itáliai reneszánsz rémdrámában. 1551 december 17-én reggel Pallavicini rendeletére a spanyolok észrevétlenül ellepték a kastélyt, ő maga pedig öt tiszttel a bíboros előszobájába nyomult. Titkárát, Ferrari Antalt hét órákor beküldte hozzá, hogy ott a királyhoz intézendő levelet írasson alá vele s aláírás közben szűrje le. Fráter György már fent volt, breviáriumát imádkozta. Ferrari meg is sebezte, de a meglepett aggastyánban még volt annyi erő, hogy támadóját földre terítette. Erre Pallavicini és társai berohantak s nemcsak a bíborost kaszabolták halálra, hanem védelmére siető apródját, Vas Ferencet is. Hetven napig feküdt a holttest temetetlenül a véres gáztett színhelyén. Csak a következő év februárjában emberelte meg magát a gyulafehérvári káptalan: Gyulafehérvárra vitette és a Szent Mihály templomban eltemettette. A gyilkosság miatt zúgó székegyeket, akik különösen szerették a barátot, sikerült lecsendesíteni.

Castaldo „bizonyítékai“ Fráter György árulásáról aligha győzték meg Ferdinándot, de mivel a feltételes parancsot az eljárásra ő adta meg, vállalnia kellett a felelősséget. 1552 január elején a császár, Mária özvegy királyné, a magyar országtanács és a pápa előtt levélben próbálta igazolni, hogy Fráter György Buda eleste óta áruló volt, s hogy nagy zavarok nélkül nem lehetett volna elfogni és rendes bíróság elé állítani. III. Julius pápa joggal felelhette erre a levélre, hogy ha Ferdinánd tudta ezt, miért ajánlotta mégis két hónappal előbb bíborosságra... Mivel azonban Ferdinánd nem akart a bíboros-gyilkosok egyházi büntetésébe, kiközösítésbe esni, kérésére a pápa vizsgálatot rendelt

el. Száztizzenhat tanút hallgattak ki, Bécs intézkedésére természetesen jóformán csak Fráter György ellenségeit, vagy függő, megfélemlített embereket; a sorra ellentmondó vallomások egyike-másika még így is elgondolkoztató. A pápát nem is igen győzték meg, s csak 1555-ben adta ki — a császár nyomására — az ítéletet, hogy sem Ferdinánd, sem a tettesek nem esnek egyházi cenzúrába.

Az alvinci kastélyban a *politikust* tették el láb alól. Politikusként tartja számon a történelem is. A *főpapról* alig tud valamit. Pápai megerősítést a Váradi püspökségre csak a váradi béke után kapott; s 1546-ban még nem volt felszentelt püspök; nincs is nyom rá, hogy a püspöki rendet felvette volna. A politika ügysem engedett volna időt neki, hogy egyházkormányzattal foglalkozzék. Tudjuk azonban, hogy egyházmegyéje területén iparkodott megakadályozni a hitújítást, ellensége, Verancesics Antal pedig azt vallotta, hogy szívesen és gyakran prédikált a *népnek*.

A föld népe szerette és volt is rá oka. Már másfél-két évtizeddel a rákosi bosszúálló országgyűlés után Zápolyai János két országgyűlése is (az 1530-iki budai és az 1536-iki, váradi) visszandatta a jobbágyok szabad költözködési jogát, s János király ugyanezt még külön rendeletben is megparancsolta. A zavaros időkben azonban ezek a rendelkezések csak papíron maradtak. Mennyi része volt megszületésükben Fráter Györgynek, nem tudjuk, de hogy szívén feküdt a súlyos probléma, bizonyos: 1551 szeptemberében arra kérte Ferdinándot, adja meg a szabad költözködési jogot a szegénységnek. A nép közt érezte jól magát. A főurak megbotránkoztak rajta és lenézték, hogy huszáraival egy asztalhoz szokott ülni, velük iszik, szívesen hallgatja dalaikat, s még fegyverjátékaikban is résztvesz. A *magyar* népet kedvelte és óvta. A földönfutóvá lett, katonának állt magyarok legnagyobb pártfogója volt. Ha csak tehette, magyar gyalogosokat fogadott. A reneszánsz világ mindenütt gyakorlatban levő családpolitikáját, a nepotizmust viszont nem vette igénybe.

Mérlegre téve politikai tevékenységét, Horváth Mihály így ítélt: „Ha őt azon férfiúnak tekintjük, kinek főfeladata volt a török hódoltságának gátát vetni, a félelmetes ellenséget eleinte baráttá változtatni; s midőn látta, hogy ez nem sikerülhet, oda működni, hogy a sorscsapások és belviszályok által szétzilált, pártokra szakadt haza egyesülés által óvassék meg a végelszűnyedéstől: úgy fogjuk találni, hogy történelmünk alig mutathat fel hosszú életpályát, mely következetesebb volna az övéni.” Szellemi arcképében a politikai vonások mellé azonban odakíváncznak gúnes nélküli magánélete, melyet még legádázabb ellenségei sem gyanúsítottak meg, s a szegény népből származó és a hatalom csúcsán is veletartó államférfiúi vonásai is. Politikájának keses eszközeivel és balfogásaival szemben ezek a vonások engesztelhetik meg a szigorú ítéletre kész szemlélőt.

OKTÓBERI FÉNY

Irta Bohuniczky Szefi

Nyitva volt az ablak, beröppent egy darázs. Szédelgett a fényben és lepótygolt az ablakdeszkára. Utolsó dalát zümmögte hosszú kihagyásokkal, bemászott egy fénytócsába, előrebukva lekoppant, majd a hátára fordult. Csend lett. Aztán katicabogár suhant a kezemre, finom volt, zajtalan. Biztattam: röppenjen. Nem értett meg, gondterhelt nézelődés után lecsúszott a ruhámra, viszapillantott és eltűnt. A falon kerti bűdöske mászkált; tudtam, hogy téli alvásához keresi a helyet. Ahogy észrevettem, kavicsra merevedett, aztán sunyi szaladással bújt el a fűtőtest közelében. Később fürge kis gyík hegyezte fejét az ablakdeszkán, szembe-fogott, hogy megértsem üzenetét: — viszontlátásra, most elbújok, de tavasszal felugrom az asztalodra! Magamban azt gondoltam: lám, maradnak barátaink, nem leszünk egyedül.

Fényes októberi reggel volt. A magasságot sűrűn szövött kék selyem borította el, lent a szellő játékára a nyirfák lombja meglazult és levelek aranyhímmel táncoltak szét. Vasárnap volt. Bach muzsika ömlött a harangok zenéjéből. Mulandóság, bánat és feltámadás. Tudtam, hogy a lehullott levelek rügyeket hagytak vissza, így fogadva testvéreiké az újjongó harangot. Érzésem, álmok suhogtak és boldogan éreztem, hogy nem vagyok már fiatal. Ifjan éles körvonalunkat figyelve csodák mellett szaladunk el csacsogva és lám, tücskérező csendünkben az egyedül lényegest kis fények, apró muzsikák rajzolják, vésik s addig formálják, míg az alázat nyugalma eláraszt.

Később sétáltunk. Nem másztunk hegyre, cél nélkül mozogtunk a gesztenyefák és tölgyek pompáján felejtkezve. Hunyorogtunk az ég tavába, hogy végül sóhajjal cresszük le szemhéjainkat. Sokan sétálgattak és mindenki így tett. Sóhajjal billentek az égtől a föld felé, mint szerelmes lányok, ha leszakadnak kedvesükről és szívükben bánatot áraszt boldogságuk terhe. Így értünk egy kisebb szőlőtábla elé. Színes volt és domború. Olyan, mint előrehajló asszony hátán tarkaszóttas. Mint üvegen át mézet kóstolgatók, megkívánva fedeztük fel a megvékonyodott, aranyló levelek között a puffadt vörhenyes szőlőszemeket.

— Csak billingek — mondta mellettünk valaki és rögtön szembefordult — de mutathatok egy tele tőket. — Apró, vékony ember volt. Mélyen bent ültek a szemei s mégis csíptek. Akár a méh fullánkja, csak ez nem fájt, hanem földérintett. A ruhája kopott volt, színevesztett, olyan ember gönce, aki könnyen elfelejti magát. Fülrehúzható sipkája volt, de a széleit fölpenderítette s lebarnult, eleven arca, akár levelek között a beérett alma, kifénylő alóla és megnézte magát. Nem volt fiatal ember, ötvenhatvan között lehetett. Meglepően természetes volt. Ember, aki

talán sohasem állt fényképfelvevő gép előtt. Válaszunkat várva bentülő szembogarai kijejjebb jöttek, ránk röpültek. Arcán a barázdák, melyeket sok év zimankója szánthatott rá, megmozdulnak, hangtalan mélyből nevettek s mint apró kutyák, barátkozva ugrándoztak. Az egész ember kutyára emlékeztetett, mely, ha szembekap, megrándul és kísérőnek kínálkozik.

— Jöjjenek hát — mondta.

A mozgása könnyű volt, mint a fű, a fa, a virág hajlása. És természetes volt, ahogy vezetett bennünket. Így vezetik a gyermekket álmaikból mesébe és végül a valóságba. Előttünk baliagott, visszatekintve a nézése csillant és megérintett. Jókedvűnk lettünk. Megkerültük a dombot és a szőlőtábla alsó végénél a kapu előtt megálltunk. Itt emberünk jobb szemöldöke felszaladt, a szája elhúzódott s elővéve zsebéből a kulacsot, kacsintott. Vén sekrestyésre emlékeztetett, hi szerencsének veszi, ha a rábízott kinszet csodálkozók elé tárhatja. Hosszú üveghangár elé vezetett, lehetett az tizenkét méter. Kimeredt a szemünk, elállt a lélekzetünk: egyetlen tőkén négy mázsa termés! Vastag, s mint a jó föld, barna rücskös törzsből szaladtak szét, dús terhükkel egymást támogatva, segítve az ágak. Felségesebb koszorúkat nem láttam. Ahogy egymást ölelgették, aklokba terelt bárányokra emlékeztettek, hideg estéken így borulnak melegedve össze és fénylő tekintetükkel, akár a duzzadt szőlőszemek borostyán sárgasággal világítják be a homályt.

— Hány éves a tőke? — kérdeztem.

Válasz helyett kezét a tőke egy csunya bütykére símitotta. Most láttam, hogy kidolgozott kezei vannak, de csontozata finom és határozottan vésett, mint nemes erdei növény leveleinek belső erezte.

— Itt megsebesült — mondta és otthagya a kezét, mint apa, ki gyermeke beütött fejét símogatja. Láttam, elkomorodása emlékeztetést fedett. Akkor emberies szomorúságából egyszerre megértettem, hogy ki ő. A jóság ilyen alig látható, zajtalan és szomorúságában bezárult. Egyszerűen, hangsúlyok nélkül beszélt el: — Ostrom alatt bevégődött ide is egy bomba. Éjjel történt, de nem voltam messze. Hasoncsúszva másztam és rögtön kötöztem. Szerencsére holdvilág volt. Nagy bajnak látszott, de sikerült: csak ez a búb maradt.

Homlokából kitolta a sipkát, utána szorongatottan újból behúzta.

— Ez a háború — mondta oly fojtottsággal, mintha fulladó figyelmeztetné a hidakon kacagva járókat.

— Lehet, hogy néha még most is fáj neki — mondta lecsipogtató a száradó leveleket és kényelembe hejyezte a félrecsúszott koszorúkat.

— Hány éves a tőke — kérdeztem türelmetlenebbül.

— Ezerkilencszázharmincháromban ültettem el — mondta.

— Ejnye! — rögtön eszembejutott, hogy a szám nevezetes. Mégis különös, hogy valahol akkor indult el a téboly, amikor itt egy apró, névtelen emberke elültegett egy szőlőtőkét.

— Ugyanakkor — mondtam neki — másutt gyűlölni, uszítani tanítottak és gyilkoltak.

Nem szólt semmit. Nem szerethette a beszédet, mélyebbre bújt az ágak közé és egyre több száradó levelet szórt a földre. Magamban azt gondoltam: — a jóság elbújik, ezért harsoghat a go-sz.

Szerettem volna neki megmondani, de nem lehetett. Míg természetes szorgossággal dolgozott, arcának a fegyelem és gond-zártságot adott. Úgy éreztem, remete közelében vagyok, ki a gyűlöletek idejét belső áhítattal kikerülte, így lépve az időből az időtlenbe. Hallgatnom kellett volna, de kíváncsi voltam:

— Hány év alatt fejlődött ki ily pompásra a tőke?

— Hat év kellett. Akkor már szépen termett.

— Hat év?

Nem akartam elhinni. Hogy lehet az, hogy a csodálatos szőlőtőkének hat év hozta meg a termést? Ennyi kellett a téboly-nak is, hogy könyvek, képek és emberek füstje szálljon szét és mérgebből eleven gőzzel áradjon ki a háború. Mégis különös: hullahegyeket, szétronsolt városokat pergettek filmre és erről az ember-ről, aki egyetlen szőlőtőkét csodává fejlesztett, nem tudott senki. Igen, csodává, mintha tudta volna, hogy a gyűlölködésbe felfasztott világnak kell majd jelkép: maradt ember, aki örök fogalmat mentett át. Átmentette az embert. Gyilkos arcok, dühödt szavak, neuraszténias rémületek között, ahogy a tiszta forrás halkán átesörög a veszélyes kövek résein, szőlőtőkéjét átbújtatta a rémképek tébolyán, hogy higgyünk a tajak enyhe derűjében. Micsoda varázsoló! Vagy lázadó talán? Lázadó, aki az embertelen világban makacs és dolgozik! Mézédese gyümölcse betegeket gyógyít, gyerekeket nővel, anyák arcába kergeti a vért és nehéz borával talán életre melegíti a merevedő világot. Mindezt akkor gondoltam, amikor megízleltem ajándékát.

— Legalább tudnak róla, hogy micsoda remek munkát végzett?

Meglepődött, zavarba jött.

— Úgy gondoltam: írtak róla?

— Mit lehetne erről írni? — felelte csodálkozással.

Akkor véstem magamba a legritkább csodát: az őszinte szé-rénységet.

— Mi adta a türelmét? — kérdeztem.

A levelek között babrálva kacsintott föl, de nem válaszolt.

Nekem akkor ez már egészen mindegy volt. Tudtam, ki előtt állok: ember, aki része a mindenségnek, rátalált magára, uralkodik a természetben, nem ijedt el tőle, magába olvasztotta. Ahogy összenézünk, a tekintetünk kezét rázott. Szerettem volna a nevét

tudni, mégse kérdeztem. Ő nem egy név, hanem maga a lélek, melyben már-már kételkedtünk.

Ahogy mellettünk ballagva kifelé kísért, elégedett szemében esillogott az ütem. Ott maradt a kapu előtt s én úgy fordultam vissza, mint mindig, ha időtlen művektől távolodva az örökkévaló titkait zártam magamba. Úgy éreztem, csodát láttam. Pedig csak egy ember volt, aki hű maradt magához: kitarlott egyetlen szőlőtőke mellett!

A MŰVÉSZINAS BÁNATA

*Mind csupa vers gomolyog bennem, muzsikálnak a tárgyak,
ritmust pörget a nyár kopogó-dobogó zivatarja,
s messze vidék ember-még-nem-hallotta, varázsos
ritmusa zúg a vihar robogó-rohanó iramában,
ritmusa ring azután az elomló esteli szélben...
S ó jaj, nem tudom én még megszabolázní a ritmust,
versbe igázni a dalt, ami bennem dong bodorodva,
versbe a szűzi zenét, ami künn a világon előmlik!*

Tótfalussy István

A HEGESZTŐ-LEÁNY

*Szeszélyes-villogón ugrál a szikra,
Az izzó érc pattogva sislereg;
A lány görnyedve nézi, nézi, mintha
Anyás szemében lázas kisgyerek
Szempárja égne, lobbadozna vissza.
„Készen vagyunk! Vigyázzon, még meleg!”
Arcát torz kis mosolyra igazítja,
Szemében vágy lapul, hogy rámnevet.*

*Nőszemnek, — szívnek milyen mély a titka,
Szavakkal elbeszélni nem lehet.*

Tótfalussy István

SZEMLE

„ÚJ ESZTENDŐBEN ÚJ SZÍVEKKEL!”

„Új esztendőben új szíveket
Dicsérünk, Jézus, énekekkel.

Újesztendő napján előre néz az ember. Vajjon mit hoz? Bár hozna valami jobbat! — az ember mindig jobbra vágyik. És mi vár benne rám? Bár lennék benne jobbá mai magamnál! Remélem, hogy jobbat ad az Isten, remélem, hogy jobbá lehetek. Akarom, hogy előre menjünk, és akarok dolgozni rajta; akarok munkálni magamon és növekedni kedvességben Isten és emberek előtt.

Vannak, akik nem hisznek és nem remélnék: pesszimisták. Találnak rá okot is bőven. Mióta a világ világ, tele van rosszal, közsors a szenvedés, kudarcok, katasztrófák, betegségek, háborúk, fölöttünk a halál árnyéka, — lelkünkben a bűntudat, fejünkön az eredeti bűn átká, fölöttünk a második halál: az örök büntetés lehetősége; bizony van elég ok a sötétlítésre. Erős lelkeknek komolyságot, valami dacos vigaszt, belső erőt is adhat ez a látás, még bizonyos sztoikus vagy tragikus vonás is lehet benne. És mégis, előbb-utóbb megrágja az ember emberségét. Egyoldalúvá tesz, vakká a jóval szemben, komorrá, keserűvé, mások számára nehezen elviselhetővé, hajlamossá igaztalan gyanakvásra, vakmerő ítélkezésre; a munkakedvet bénítja, a sikert — hiszen eleve nem bízik benne — előre megrontja: a lelkiéletet — hiszen „úgy sem megyek semmire!” — elcsüggeszti, elsorvasztja.

Többet ér az optimizmus. Ki válna kétségbe, hogy legalább

olyan megokolt, mint a pesszimizmus. „A földön sok öröm van” — mondja Tompa, és igaz van Aranynak is: még a fájdalom is „a boldogságnak egyik alkatrésze”. Mennyi szépség a természetben, a művészetben! Mennyi jót terem, mennyi rosszat tesz ártalmatlanná emberi munka, tudomány, technika. Mennyi a jó ember! — csak szemünk legyen és kongenialitásunk, hogy észrevegyük. És mennyiszor derül ki, ha jobban megnézzük, hogy aki távolról rossznak látszik, közelről nézve már csak szerencsétlen vagy oktalan. Azt is tudjuk, hogy „ahol eláradt a bűn, ott túlárad a kegyelem (Róm. 5, 20)” és mi keresztények a szenvedésnek is tudjuk az értelmét, jóra-dolgozását, nekünk a halál is az üdvösség kapuja. Jó az optimizmus, megkönnyíti az életet, megfrissíti a munkát, kellemesé tesz bennünket embertársainknak („a jókedv közkincs”), alkalmassá, hogy „a szomorúkat megvigasztaljuk.” Jó az optimizmus, de nem veszélytelen az sem. Egyoldalú látás az is: elcsúszlik a rossz felett, irrális, képzelt világot teremthet magának (mint az u. n. fehér iradalom mutatja); előbb-utóbb beleütközik a valóságba, a valóságos rosszba, és csalódásba, ressentiment-ba, sőt embergyűlöletbe fordulhat. A legnagyobb veszélye pedig, hogy a megátalkodott derűlő maga-magának is hajlandó hazudni, maga előtt is eltagadja bűnös hajlamait, és felelőtlennek lehet: kényelemből

nem vesz tudomást a bűnről ott sem, ahol a hallgatás cinkosság-gá válik.

Ime a kétféle szemlélet: mindkettő jogosult, de mindkettő egyoldalú, és mint ilyen, veszélyekkel teli; mindkettő természetes, de mindkettő csak-természetes és azért elégtelen. A keresztény ember „szemüvege” mélyebbre lát, élet- és sorsérzése mélyebbről fakad. Látja mindazt a sötétet — még többet is — amit a pesszimista, és nem lesz tőle „sötétlátóvá.” Látja mindazt a szépet és jót, amit az optimista, — még többet és szebbet is, — de nem lesz egyoldalúan „derűlátó.” Többet lát és többet érez, és ez a több az ő eligazítója: a keresztény remény.

Mi a keresztény remény? Ne tévesszük össze a közkeletű olcsó remény-fogalmakkal. Nem egy itt és most való aktus: remélem, hogy ez vagy az megtörténik vagy nem történik meg. Nem „ésszerű” remény: nem az érteleme számításában bizakodó valószínűség az alapja. Nem is „biológiai remény”: nem az a minden megokolás nélküli ösztönös bizakodás, amelyet a reménytelenül szenvedőkben termel ki az önfenntartási ösztön, minthogy reménytelenül nem lehet élni. Egyáltalán nem „emberi”, nem az az antropomorf bizakodás ez, amellyel a selejtes vallásosságú ember reménykedik: „remélem, hogy az Isten úgy fog cselekedni, amint én szeretném!” A keresztény remény erőny, tehát állandóvá lett magatartás, amely a valóság egészére vonatkozik: bízom benne, hogy minden, jó, — vagy jóra fordul, — hogy a végső szó a jóé lesz, és az a jó nékem is jó lesz. És a remény „isteni” erőny: olyan magatartás, amely természetfö-

lötti is. Nekem is részem van benne, de azt, ami engem, kitoldja, megerősíti, átjárja a kegyelem, a közvetlen isteni erő. Azért a keresztény remény előfeltétele a hitből való újjászületés: „újjászületés élő reményre”, mint Szent Péter írja (1 Pét 1, 3); — az előtt nincs („Egykor Krisztus nélkül voltatok, remény nélkül és Isten nélkül voltatok a világon (Ef 2, 12), a pogányoknak „nincsen reményük” (1 Thessz 4, 12). Az újjászületés után a remény új rendjét látja a létnek. „Amely mértékben az ember megismeri Istent, mint atyját, magát rábízta, és az ő országáért való gondot mint legfontosabbat veszi magára, olyan mértékben képződik körülötte a létnek egy új rendje, amelyben „minden javára válik.” (Guardini). Tudjuk, hogy az Isten „közreműködött mindent azok javára, akik Őt szeretik” (Róm 8, 28). Új viszony ez a sorshoz. A külső valóságban semmi sem változik meg tőle: baj, szenvedés, rossz emberek, történelmi helyzetek; nem változnak a belső adottságok sem: gyengeségem, bűneim, rossz hajlamaim, — de minden ellenkező előjelűvé lett. Isten áll közöttem és sorsom köz, és ez mássá tesz mindent. Mint aki megtanul úszni, egyszerre más viszonyba kerül a vízzel, mint azelőtt. A folyó marad mély, ragadó, félelmes, ő mégsem fél belevetni magát: tudja, hogy úszni tud.

Ez a remény nem természeti adottságaimból fakad, nem is szerencsés körülményekből, jó-dolgomból, még csak nem is filozófiából, hanem hitből. Egyszerűen abból, hogy tudom: nem vak erő, nem fátum, nem „az ördög”, de még csak nem is emberi hatalmak irányítják soromat, hanem az Isten. Tőle jó

minden, tehát „jó” minden. „Látá Isten, hogy mindaz, amit alkotott, feletle jó volt” (Gen 2, 31). A Gondviselő virraszt fölöttem, aki Atyám: szeret. Nem szentimentálisan szeret, szigorú bíró is, — „minden szóról számot kell adnom” (Máté 12, 36), de a büntetésben is szeretet irányítja; „nem akarja a bűnös halálát, hanem hogy megtérjen és éljen” (Ezek 33, 11) és a szeretetet még az igazságosságnak is fölébe helyezi (a szőlőművesekről szóló példabeszéd). — Ezt az isteni szeretetet emberien, szinte kézzelfoghatóan sugározza elének az Úr Jézus alakja. „Jertek hozzám, kik fáradotok és terhelve vagytok, (akiknek okok voltak volna a pesszimizmusra!) és én megenghítelek benneteket!” (Máté 11, 28). „Aki engem követ, nem jár sötétségben.” (Ján 8, 12). Meg vagyunk váltva, és ha befogadjuk őt, „hatalmat adott Isten gyermekeivé lemnünk.” Zálogát adta ennek feltámasztását, (mint Szent Pál kifejti, 1 Kor 15.) és zálogát adja mindennap: „Veleitek vagytok minden nap a világ végezeitig.” (Máté 28, 28), csak rajtam áll, hogy meg is tapasztaljam az Eucharisztiaiban.

Ime a keresztlény remény erős alapjai. És a tartalma? Mit remélünk? Első sorban azt az egyet, ami szükséges: Sz. Péter írja: Aldott legyen az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztusnak Atyja, aki az ő nagy irgalmassága szerint újjászült minket élő reménységre Jézus Krisztusnak halottaiból való feltámasztása által romolhatatlan, förtőzeilen és hervadhatatlan örökségre, mely a mennyekben számolóokra fenntartatik, kik Isten erejében a hit által megőriztettek az üdvösségre.” (1 Pét 1, 3—5). De remélem az ideigvaló jókból is mindazt, amire

szükségem van. Ha először az „egy szükségest” keresem, akkor azok is „hozzáadatnak nekem” — Krisztus ígérte. Hiszek neki: gyermeki bizalommal az „istengyermek” bizalmával, bizom rá magam. A szenvedésben is. Tudom, hogy ettől meg nem leszek kímélve; tudom, hogy azt, annak szükséges voltát, isteni értelmét megérteni nem tudom. De tudom azt is, hogy nem kell félnem tőle. Nem próbál erőmon fölül: „Hűséges az Isten, és nem fogja megengedni, hogy erőfölkön fölül szenvedjelek kísértést, hanem a kísértéssel együtt a kimenekülést is megadja, hogy elviselhessétek.” (1 Kor 10, 13.) Ő mondja: „E világon szorongatástok vagyon, de biztatok, én legyőztem a világot.” (Ján 16, 33). Nemcsak ő: én is legyőzöm. „Mindon, ami Istentől született, meggyőzi a világot, és ez a győzelem, mely meggyőzi a világot a mi hitünk.” (1 Ján 5, 4). „Tudom, kinek hittem, és biztos vagyok.” (2 Tim 1, 12), — megérttem a szent kolást, Labre Sz. Benedeket, akit egyszer megkérdeztek, mit tenne ha angyal jönne hozzá és tudat adná, hogy el fog kárhozni; a szent ezt felelte: Remélnek. Ez az a hit — a mi hitünk —, amely meggyőzi a világot!

Ennek a hitnek mélységeiben elmerül a pesszimizmus és az optimizmus. Még csak azt sem mondhatom, hogy a kettőnek szintézise, hiszen egyszerű, szinte gyermeki egyszerű. Egyszerűségében feloldódik a nagy paradoxon, amelyre két szentírási mondat egymás mellé állítása világít rá: „Nálam nélkül sem mit sem tehettek” — mondja az Úr, (Ján 15, 5). „Tudom, hogy mindent megtehetek az által, aki engem megerősít” — feleli az apostol. (Fi-

lip 4, 13). Magamtól semmit, Istentől mindent. Valóban mindent várok tőle, ha meggondolom: nem kevesebbet remélek, mint hogy minden gyengeségem, nyomorúságom ellenére képessé fog tenni rá, hogy magam is kiérdemeljem a legnagyobbat, az örök üdvösséget. Milyen apróságnak tetszik e mellett a földiekre vonatkozó minden más reménység! Hogyan lesz ez, hogyan lehetséges ez? nem tudom. De ezt remélem.

Roppant lendületet ád ez a remény az életnek. Lendületet: cselekedni. A keresztyény remény nem passzív crény. Tenni, dolgozni, alkotni sürget. Munkálkodni, a megígért Isten-ország kifejlődésén, magamban és a világban. Dolgozni magamon, különböző válaszmon, lankadás nélkül, — ha százszor elesem, százegegyedszer is talpra kelve. És dolgozni a világ, az emberek, a társadalom, a haza javán, tisztulásán, haladásán, ha senki meg nem látja, meg nem érti, akkor is. Munkálkodni, tekintet nélkül földi kilátásokra, emberi valószínűségekre. Remélni, ha kell, „remény ellenére is“, mint Ábrahámról írja az apostol (Róm 4, 18). Nem emberi kilátások az én erőm forrása. Nehéz, valószínűtlen, lehetetlennek látszó a siker? Mindegy. „Tudom, kinek hittem!“ Egy szent a z é r t i s! tölti el a keresztyény lelket a nehézségek, a lehetetlenségek színe előtt. Milyen ismerősen hangzik ez a magyar fülnek! Történelmünk, irodalmunk legjobbjai — csupa tragikus hős! — visszhangozzák. Tömegével idézhetném a nagyszerű mondatokat, a „remény nélkül is küzdeni tudó“ nagyok ajkáról, Zrínyitől még. Széchenyi írja a Világban: „Szép remény fejében minden hasztalan törekvést s fáradtsá-

got elfelejteni tudni s új erővel mindig kiállni: teszi azon magyar nemzeti szellemet, melyet köztünk kiki érez, de talán senki világosan még ki nem mondott.“ Ez a mi szívünk hangja. Magyar szív szól benne, és — ha jól odafigyelünk — a mélyből a keresztyény remény.

És ha még jobban odafigyelünk, még mélyebb hangot is kihallunk belőle: a szeretetét. A keresztyénységben akárhonnan indul el a gondolat, a szeretet-hez kell elérkeznie. Ha nem oda jut, nem keresztyény gondolat. A remény nem keresztyény remény, ha nem fakad belőle cselekvő szeretet. A remény forrása a hit; a hit sem keresztyény hit, ha nem fakad belőle cselekvő szeretet. A szeretet nemcsak a főparancs, amely minden törvényt magában foglal, hanem a megoldás is, amelyben minden probléma feloldódik. „A szeretetben nincsen félelem.“ (1 Ján. 4, 18). — a szeretet „mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel“, (1 Kor. 13, 4). — a szeretetnek „magas a röpie, sürgős a dolga, vidám a kedve, se nyűg, se akadály nem állja útját, terhet nem ércz, fáradalmat számba nem vesz, többet mer, mint bír, a lehetetlent nem panaszolja, mert mindent lehetségesnek és szabadnak tart. A szeretet virraszt és aludtában nem alszik, fáradalmaktól nem lankad, szorongatásokban nem remeg, félemlítésekre nem félemedik, hanem mint a sebes láng és égő fáklya, magasan fellebog s biztonságban halad a maga útján.“ (Krisztus követése III. k. 5.)

Új esztendőben új szívekkel dicserjük Jezust, élő hittel, eleven reménnyel, cselekvő szeretettel!

Sík Sándor

„Isten nem támaszthat bennem megvalósíthatatlan vágyakat; tehát ha kicsiny, ha törpe vagyok is, vágyódnom kell arra, hogy szent legyek... El kell magamat viselnem számtalan tökéletlenségemmel együtt; de mindenképpen a mennyországba kell jutnom; biztos egyenes és rövid útát fogok tehát keresni“...

Lisieuxi Szent Teréz.

Már gyermekkoromban sok nehézségem volt a lelki tükrökkel. Nem egyformák: az egyik szerint több, a másik szerint kevesebb bűnöm volt; ez zavart, aggályosságot keltett bennem. Sokszor, ma felnőtt koromban is, komoly hiányérzet marad bennem egy-egy a lelki tükör alapján forma szerint jól végzett gyónást előkészület után. Legfőbb mai aggályom pedig ez: úgy érzem, a lelki tükrök nem hangsúlyozzák kellőképpen a legfőbb parancsot, a szeretet parancsát. Mi a Vigilia véleménye?

Nemcsak a gyermekek használják az önvizsgálat ismeretes eszközét, a lelki tükröt, nagyon sok felnőtt is szívesen nyúl utána és gyónási készülését el sem tudja nélküle képzelni. Legalább is az az érzése, hogy nem volt gondos a készülése, mikor — például rövidség okából — csak úgy lelki tükör nélkül végezte. Talán csak akkor zavarodik meg kissé, mikor egy újabb és bővebb lelki tükör kerül a kezébe. Ilyenkor mintha több volna a bűne. És most már esetleg az kelt benne hiányérzetet, ha — megint csak rövidség okából — egyszer-mászor visszatér a rövidebbhez. Végül már a legjobb sem bizonyul eléggé kimerítőnek s a legodaadóbb készülést után is mintha hiányozna még valami, amit nem vett észre. A lelki tükör kérdése kiszélesedik a lelkiismeretvizsgálás problémájává.

Tudjuk, hogy a lelki tükör csupán segédeszköz, használata nincs előírva. Akit kis korában, már első gyónása előtt megtanítottak, hogyan kell a parancsolatokon, illetve a kötelességek körein (kötelességek Isten, önmagunk és felebarátaink iránt) gondolatban végigmenni és vi-

selkedését ezekkel összevetni, az nagyon jól megél lelki tükör nélkül. De miért ne használja az, aki rászorul vagy akinek jó szolgálatot tesz? Vajjon hányan gondolnak a maguk emberségéből arra, hogy nincs-e talán viselkedésükben önzés vagy képmutatás? Hogy a rossz úton járók figyelmeztetése, csüggedők vigasztalása nem lehet-e nekik is kötelességük? Időnkint egy jó lelki tükör átolvasása mindenkinek hasznos lehet.

Mégis általában jobb elszakadni tőle. Nemcsak az aggályos lelkűeknek; ezeknek ugyanis méreg lehet a használata s minden újabb lelki tükör csak arra jó, hogy a vétkezésnek újabb lehetőségeire irányítsa a figyelmüket. Mindenkinnek üdvös, ha függetlenül tud a skémáktól, amelyek a kényelemszerető embert megkímélik az önálló keresgéléstől és sztereotipikus bűnvallomáshoz szoktatják. Tóth Tihamér beszél egy fiúról, aki a szentmisén hétről-hétre a „Földrengés idején“ felíratú imádságot imádkozta buzgó lélekkel. Éppígy vannak gyónók, akik hétről-hétre ugyanazt a lelki tükörből kiírt bűnjegyzéküket olvassák le áhítattal. Nem ők

gyónnak, hanem a lelki tükör gyónik helyettük. Egyáltalában a lelki tükör gyanútlan és könnyelmes használata külsőséges önmegítéléshez szoktat, ami veszedelme például a Franklin-táblázat néven ismert önellentőrző eszköznek, melynek rovataiban naponként pontozással kell a kiválasztott bűnök, illetve jószokások tekintetében elért eredményeket ellenőrizni. Erre a célra kitűnő a Franklin-táblázat. De már szándékaink tisztaságát, elhatározásaink lendületét, lelki életünk mélységét nem méri és a felszínes emberrel elhiteti, hogy már nagy erkölcsi tökéletességre vitte, holott még csak néhány külsőleg jól megfigyelhető és számszerűen is ellenőrizhető hibájától szabadult meg.

Jó lelki tükör igazában nincs is. Mindenkinnek más a természete és mások a körülményei. Éppúgy nincs teljes lelki tükör sem és nem is képzelhető. Olyan sem, amely a bűnök mögött meghúzódó rossz hajlamokat és szokásokat is számon tartja. De ha talál is valaki magának megfelelőt, meddig lesz az megfelelő? Minden gyónónak azt kell remélnie, hogy egyre fejlődik, jobbra és mélyebbé, Isten és az emberek szeretetében hősiesebbé és szentebbé lesz, akkor pedig ki kell uőnie az addig megfelelőnek érzett lelki tükrét. Ha nem növi ki, az éppoly rossz jel, mint mikor a gyermek éveken át nem növi ki a ruháit.

De mindennél lényegesebb, hogy a lelki tükör *bűnöket* sorol fel, azaz fogalmakat, nem pedig a gyónóval valóban megtörtént *eseteket* a hozzájuk tartozó körülményekkel együtt s a mindenkori konkrét helyzetnek, a szituációnak ismeretével. Amde hazugság nincs a valóságok rendjében, hanem van az állha-

tosan igazat mondó Kis Péternek ennek és ennek a fontos és igaz ügynek védelmében elkövetett egyszeri hazugsága; vagy van az örökösen hazudozó Nagy Erzsébetnek sorozatos hazugsága, mellyel érte aggódó szüleit akarta félrevezetni és nekik kárt okozni. A mai orvos nem a könyvekben leírt gyomor- vagy szívbjárt kezeli, amely a valóságban nem létező absztrakció, hanem ennek az ilyen korú, ilyen betegségben elhalt szülőkötől származó, ilyen betegségeket elszennvedett alkoholistának, akinek ilyen a vérképe és ilyen a vérnyomása stb., a gyomor- illetve szívbjárt. Aki lelki képet akar magáról, annak a lelkiismeretét kell megkérdeznie. A lelkiismeret pedig nemcsak emlékeztet a megtett rosszra, hanem mindennek előtt érezteti a bűnösségünket, nemcsak elítél, hanem közben mentetet is, vagy föl is ment egészen. És védel olyan bűnökről is, amiket a lelki tükrünk föl sem ölel, így állapotbeli kötelességeink elmulasztásáról.

Éppen csak említsük meg, hogy a lelki tükör, mert a gyónásra készítő elő, természetsszerűleg csak a rosszal foglalkozik, a lelki életnek pedig tálcnyomórészt a jóra kell irányulnia. A lelkiismeretvizsgálásnak a keresztény alázatosság legkisebb sérelme nélkül a rossz mellett a jót, a pozitívumot is meg kell láttatnia. Enélkül nincs igazi önismeret, és hiányzik a reális alapú önbizalom és önértet lendítő ereje. A lelki tükör használatát tehát ki kell egészítenie a jót is megállapító, bizakodó szellemű önvizsgálatnak.

E mellett a lelki tükörre is ráfér egy kis javítgatás és modernizálás, a mai ember kísértéseinek és gyengeségének erősebb figyelembe vétele. Főleg

azonban a szeretet parancsolatának, a főparancsolatnak pszichológiai előtérbe helyezése, hogy egész életünket és lelkiismeretünket jobban áthassa és valamennyi parancsolatba beleöntse a maga szellemét. Arra ugyan éppen egyetemessége miatt nem lehet gondolni, hogy az ellene elkövethető bűnöket felsoroljuk. De talán élére lehetne állítani az egész bűnjegyzéknek, hogy tudatosabban tárgya legyen a lelkiismeretvizsgálásnak s mint égő és nyugtalanító óriási felkiáltójel a lelki élet minden zugába belevilágítson.

Hogy el ne felejthesse a gyónásra készülő ember, hogy van ugyan 6. és 7. és 8. parancsolat s ugyancsak „kemény parancs”, akármelyiket vegyük is, de akinek szeretete nincs, a megtartásuk mitsem használ. Hogy

minden lelki számvételkor, de legfőképpen mielőtt a szeretet szentségének vételéhez letérdel, kérje számon magától az ember a szeretetlenség kisebb-nagyobb napi bűneit és hiányait, amelyek minden más bűnnél jobban mérgezhetik a lelkiismeretet. Mert a szeretet több és finomabb az igazságosságnál és aki alakilag talán eleget tett is az igazságosságnak, mikor a munka könnyebb felét magának választván, a nehezebbjét arra a beteges vagy túlterhelt felbátorítjára hagyta, ezzel még nem tett eleget egyúttal a szeretet törvényének, amely „nem keresi a magát, nem gondol rozszat, mindent eltűr, mindent remél, mindent elvisel” (1 Kor 13). Az evangélium nem jogi kéréteket és formulákat hozott, hanem szeretetet. (O.)

Amióta elolvastam a Vigiliában Tertullian intelmeit, nyugtalanság él bennem, bűnös-e, hogy igyekszem csinos lenni? Kérem a Vigiliát, feleljen nekem, meddig és mikor bűnös, vagy erkölestelen a rúzs és a smink?

Az embert testének ápolásában és ékítésében négyféle igény vezeti: az önfenntartás ösztöne; esztétikai igényei; szociális szempontok; a fajfenntartás ösztöne.

Az önfenntartás ösztöne egészséges életmódot követel, amelynek eredménye bizonyos szépség, növénynél, állatnál, embernél egyaránt. Aki betegnek látszik, nem szép. Erre a szépségre törekedni nemesak jog, hanem kötelesség is. Senki sem örül beteg feleségnek, beteg alkalmazottnak. Emberileg érthető tehát a törekvés, ha valaki el akarja tüntetni arca pillanatnyi sápadtságát, szeméinek fénytelenességét, arcbőrének petyhüdtségét. Csakhogy ez egyben megindít egy nem-kíváncsot folytatot is: mutatni valamit, ami

nincs, ahelyett, hogy megpróbáljuk megszerezni, vagy megtartani, amit lehet és kell. De vétekről itt nem lehet szó.

Az ember szereti a szépet. Elvezetni is, létrehozni is. Hogy mit tart valaki szépnek és milyen módon tudja a lelkében élő szépet kifejezni, az már „minőség” kérdése. Van, aki dómot álmodik, van aki muskátlis kis kertet. És van, aki csak önmagát tudja megálmodni egy új frizurában, azzal a legfrissebb rúzszszal, amit éppen tegnap „hozott ki” a gyár. Van, aki természetes szép barna haját addig főzeti, maratja, keneti, míg lilavörös, vagy citromsárga lesz; van, aki körmeire piros lakkot rak, mint valami verandabutorra, vagy gyerekasztalra. De ez is a szépet keresi, neki

ez a szép. Ez sem vétek kérdés-e, hanem intelligenciáé.

A szociális szempont döntően fontos tényező az öltözködésnél. A primitív népek harcosai befestik arcukat, így remélnék nagyobb esélyeket vállalkozásukban. A bankár, a kereskedő jól öltözteti feleségét, sok ékszerrel, új ruhákkal — ez bizalmat kelt a cég iránt. A köztisztviselő, tanár, bíró felesége mindig tünnettően egyszerű volt öltözködésében, hadd látszódjék rajta is férjének puritán erkölése és tisztá keze. Igen, az asszony külső megjelenésében is tartozik egy s mással az urának: tisztasággal, rendességgel, csinos-sággal, jó ízléssel, — esetleg dísztingváltsággal és szolid-sággal is. Nem igen illik egy szolid családapához, ha felesége flapper-szerűen vagy démon-szerűen akar öltözködni, fésülködni. Valahogy nem jó szemmel nézik azt az emberek.

Utolsónak maradt (és itt elmondható az „utolsó, de nem legkevésbé fontos”) a fajfenn-tartási ösztön szerepe az öltözködésnél. Igen: virág és ember és állat biztosítani igyekszik az észrevétetést. Az első kettő a helye helyezett ösztön egyszerű törvényszerűsége útján, az ember az értelem és a lelkiismeret közbeiktatásával. Van az emberben tendencia a másik nem hívására, de van tendencia a nem kívánt közeledés visszautasítására és fel nem keltésére is. Emberré ez a magatartás tesz. A hívó tendencia az embernél nem szabályozódik önműködően, mint

a virágnál és egyáltalán nem monogám jellegű. Nagyon könnyen téveszti meg önmagát, aki állítólag csak az uráért hódol a kozmetikának, holott az talán kínos jelenetekben tiltakozik a festés és a feltűnő frizurák ellen. Igaz, meg kell tenni mindent, hogy férj és feleség hódítók és kíváncsiak maradjanak egymás számára — de még sem használhatja a feleség és anya azok eszközeit, akiknek egyetlen életcélja, hogy mindenáron feltűnjenek és kihívják a másik nemet. És egyáltalán, lehet-e ilyen eszközökkel biztosítani a hűséget? Hátha az a jó férj találkozik egy olyan asszonnyal, aki ezt az eszközt ügyesebben és gátlástalanabban használja?

Tertullian intelme kemény és nem a mi viszonyainkhoz szól. De végső eredményeiben valószínűleg mégis biztosabban célra — az igazi célra — vezet, mint a legerősebben reklámozott „csókálló” rúzsok. Mindazonáltal senki sem köteles Tertullian szerint élni, hanem csak a saját lelkiismerete szerint. Nagy Szent Teréz, Szalézi Szent Ferenc és Néri Szent Fülöp kifogásolják a hanyag és rendetlen öltözködést. (Azt nem merem állítani, hogy az arcfestést éppen kifejezetten ajánlották volna.) Az evangélium kommentátorai úgy általánosságban inkább a női cicoma ellen foglalnak állást. Igaz, hogy az evangélium Úra, az Úr Jézus nem vesztegetett rá egy szót sem. Nyilván nem tartotta fontosnak.

F.

JÉZUS NEVE nemcsak fény, hanem eledel is. Nem erősödöl-e meg mindannyiszor, ahányszor csak eszedbe idézed? Mi más erősíti ugyanígy a rá gondolónak lelkét? Mi frissíti föl így a zaklatott érzéseket, erősíti meg erőnket, sarjasztja a jó és tisztas erkölcsöket, ápolja a tiszta érzelmeket? Száraz minden étel lelkünknek, ha nem ömlik rá ez az olaj, ízelen, ha nem ízesíti meg ez a só. (Szent Bernát, Sermo 15. super Cantica).

Szent Pál mozgalmas életében, mint tudjuk, döntő szerepet vittek damaszkuszi tartózkodásai, különösen az első. Ekkor érte őt a damaszkuszi úton, amint hetikén közeledett a városhoz, hogy megszervezze a keresztények üldözését, a kegyelmi fényözön, amely után Damaszkuszban kétszeresen újjászületett a világosságra: szemével újra látott, a kereszténység felvételével pedig hitet tett az igazság mellett, amelyet immár hirdetni kívánt. Akkora vihart is támasztott mindjárt a zsinagógában, ahol Krisztusról beszélt, hogy csak futással menthette meg életét. S mialatt a zsidók a város kapuit őrizték, a tanítványok kosárban eresztették le a falról éjszaka idején.

Többen próbálták azóta, a legújabb időkben is, megállapítani, hogy hol is voltak azok a helyek — a Jerichóból Damaszkuszba vezető út, Ananiás háza, a várost övező falak —, ahol az ismert események végbe mentek. Az erre vonatkozó feljegyzések ugyanis nagyon határozatlanok és sokban ellentmondanak egymásnak. Kiváltképpen áll ez Pál fordulásának helyére, amely köré most a kiváló keleti-katolikus kutató, *J. Nasrallah* egész könyvet kerekített. A szerző, aki a közelmúltban Damaszkuszi Szent Jánosról szóló monumentális művével lepte meg a tudományos világot, jóval szélesebbről fogta meg a kérdést, mint elődjei, mert felfárta és figyelembe vette annak arab nyelvű irodalmát is. Munkája voltaképpen Damaszkusz és vidékének akkori teljes történeti, vallási, politikai és földrajzi képét nyújtja, a középpont azonban, amelyből a részletek színü-

ket és súlyukat kapják, mindvégig a népek nagy apostola.

Vannak, akik azt tartják, hogy Saul látomásának helye mintegy 18 kilométerre lehetett Damaszkusztól, Kalkab falucská mellett. Így Pococke, Green, Jallabert, Legendre, Leclercq és Jacquier. Mások — köztük Wandelbourg és Renan — úgy vélik, hogy a jelenés ugyanennek az útnak közelebbi pontján, mindössze hat mérföldre a várostól játszódott le. Nasrallah szerint viszont a hely a város közvetlen közelében volt. Hivatkozik arra, hogy ez felel meg legjobban annak a tudósításnak is, amelyet Szent Lukács evangéliuma tartalmaz. „Kelj fel és lépj be a városba” — mondotta Saulnak az Úr, amiből arra kell következtetni, hogy a jelenés helye nagyon is a város közelébe esett. Nasrallah vizsgálódásai, amelyeknek aprólékos gondosságát a kritikusok mind kiemelik, a mult századi cáfolgatások ellenében — ime, egy újabb eset — hitelesnek mutatják azt a legrégibb hagyományt, amely szerint egykor monostor állt a damaszkuszi úton a várostól mintegy két mérföldnyire s ezt a monostort Szent Pál tiszteletére kifejezetten a jelenés színhelyén építették. Nasrallah biztosra veszi, hogy ásatással Damaszkusztól keletre három kilométerre meg is találják ennek a monostornak maradványait.

Ami Ananiás házáat illeti, itt is helyesnek bizonyult a hagyomány. A történelmi és régészeti kutatások is megerősítik, hogy ez a ház Hananyában volt. Mint emlékeztetes, Ananiás, a jámbor tanítvány, adta tudomásul Pálnak jövődő küldetését, miköz-

ben az apostol megvakult szemére ismét látásra nyílt. Annak a helynek pedig, ahol Pál elmenekült a városból, valóban Bab Kisan közelében kellett lennie, úgy ahogy a hagyomány mondja. Amit végül szintén jólesik hallanunk, az, hogy mindezeket a keresztény szenthelyeket a hódító Izlám is tiszteletben tartotta, amire vonatkozóan Nasrallah érdekesnél érdekesebb rendelkezéseket és írásokat sorol fel. „Ezek a helyek — úgymond — Damaszkusz rengeteg viszontagsága, uralmak és kultúrák változásai közepette is meg tudtak maradni az ima és az áhítat gyújtópontjainak.“

Öt utat jelölt meg annakidején Aquinói Szent Tamás, mint amelyen az emberi ész kinyilatkoztatás nélkül is eljuthat Isten felismeréséhez. Közülük az első és az ötödik az u. n. kozmológiai istenérv körébe tartozik. Az egyik abból indul ki, hogy a dolgok változandók, minden dolognak kezdete és vége van, a másik abból, hogy a világmindenség egészében és legkisebb részletében is célszerű rendezettség érvényesül: kell tehát Teremtőnek lennie s ennek a Teremtőnek értelemmel kell bírnia. Könnyű azonban belátnunk, hogy az utóbbi következtetés csak akkor fejezhet ki igazságot, ha a kiinduló tételek is igazak. Az egész érvelés meggyőző ereje tehát végeredményben nem a következtetés helyességén fordul, hanem azon, hogy bizonyíthatók-e a kiinduló tételek. S éppen ez az, amit az újkori természettudomány legkiválóbb képviselői általában tagadással vettek. Sok olvasónkkal bizonyára ellentétben, e sorok írója, aki mindig a legnagyobb tárgyilagosságra törekszik, meg is érti ezeket a tudó-

sokat és szeretné hinni, hogy legalább így utólag a művelt keresztények is meg fogják érteni őket. Nem vitás ugyanis, hogy az alapvető két tételt eredetileg ugyanaz a spekulatív gondolkodás állította fel, amely mindjárt a következtetést is levonta belőlük, ezzel a spekulatív gondolkodással pedig a kibontakozó természettudományos gondolkodásnak, hogy függetlenné válhassék, szinte „hivatalból“ szembe kellett fordulnia. Persze hogy komolyan érintette ez a folyamat az egyházat is, meg a keresztény hívőket is, hiszen tömegjelenség lett nyomában az elszakadás a vallástól. Ma viszont már világos lehet előttünk, hogy a tudományos kutatás és gondolkodás nehezen kivívott abszolút függetlensége végeredményben a hitnek is csak javára szolgált. Ez tünt ki a minap abból a nagyszerű beszédből is, amelyet *XII. Pius* pápa a „Pontificia Accademia delle Scienze“, a nemzetközi jellegű pápai természettudományos akadémiá tagjaihoz intézett. Valójában nem is beszéd volt ez, hanem igen terjedelmes, remekül tagolt tanulmány, amelynek tengelyében a kozmológiai istenérv állott.

Amit a görög bölcselő, Herakleitos híres mondása tartalmazott: „minden folyik“, vagyis minden változik, azt ma a nagy mindenséggel, a makrokozmoszsal foglalkozó asztronómia épp úgy állítja, mint a kicsiny és legkisebb egységekbe, a mikrokozmoszba betekintő fizika, kémia és biológia. A szembetűnő változásokat, amelyek Herakleitos felismerését is születték, természetesen minden józan ember maga is észleli, azóta azonban, évezredek múltán, a kémiai elemek periódusos rendszerének azonossága, a rádióaktív elemek

anyagkisugárzásának felfedezése és más hasonló tények megmutatták, hogy az általunk megismert legkisebb egységek, a kémiai elemek mikrokozmoszában is, ahol a mérőszámok a milliméter tízmilliomod részét teszik, ott is állandó és folyamatosan változások mennek végbe. Az atomok változandóságát először az elektronok körében észlelték, amikor a fény és a hő, majd az ionizálódás és az energia-átalakulás jelenségeit vették vizsgálat alá. Ekkor azonban még az volt a feltevés, hogy maga az atommag, tehát a tömegközpont és a pozitív elektromos töltés székhelye, mozdulatlan és szilárd. A három évtizeddel ezelőtt megindult kísérletek azonban, amelyek az atomromboláshoz vezettek, ezt a feltevést is megdöntötték.

A színképelemzés már régebben kimutatta, hogy naprendszerünknek is, meg az eddig feltárt egész mindenségnek is összes égitestjei a földiekkel azonos nemű atomokból tevődnek össze. Ma már azonban tudjuk azt is, hogy a közben felfedezett atomfolyamatoknak a legnagyobb fontosságuk van az állócsillagok energiagazdaságában. A mi Napunk centrumában például, ahol Bethe számításai szerint 20 millió fok körül jár a hőmérséklet, önmagába visszatérő láncreakció játszódik le, mikor is négy hidrogénmag kapcsolódik össze egy héliummaggá. Az ekként felszabaduló energia ellensúlyozza azután ugyanannyi a Napnak kisugárzási veszteségét. Mint az uránium esetében láthatjuk, nekünk is sikerült már rendkívül nagy energiájú részecskéket, a neutronokkal való „bombázás” útján átalakítani az atommagot. Idetartozik az a megállapítás is, hogy a kozmikus sugarak a ne-

hezebb atomokat is szét tudják törni, amely folyamatban az atomnál alsóbb, a szubatomikus részecskék egész rajai válnak szabaddá.

Mindez persze csak néhány példa a sok közül, de ennyi is elegendő annak kétséget nem tűrő bizonyítására, hogy a szervesetlen világ is a legkifejezettebben változandóságnak van alávetve. A nagy mindenségben épp úgy, mint a legkisebb egységekben belső törvény működik, amely nem hogy semmit változtatlanul. Valóban — mondotta a pápa — „minden folyik”, s ha az emberi ész beleszédül ebbe a képzeletet felülmúló óriási áradásba, szilárd pont után nézve mi máshoz menekülhet, mint ahhoz az igazsághoz, amellyel maga az Isten határozta meg önmagát: „Én vagyok az, aki vagyok.” Ahhoz az Istenhez, aki az apostol szavaival: „A világgosság Atyja, kinél nincs változás, sem árnyéka a változandóságnak.”

A modern tudomány azonban nemcsak kiszélesítette és kimélyítette ismereteinket a világmindenség változandóságának valósága és terjedelme felől, hanem értékes tájékoztatást ad arról az irányról is, amelyet a természeti folyamatok követnek. Száz évvel ezelőtt, különösen az energia-megmaradás törvényének felfedezése után, még azt gondolták, hogy a természeti folyamatok visszafordulók, miért is a szigorú oksági elv, helyesebben a természet determináltsága alapján lehetségesnek tartották a világmindenség örökösen ismétlődő megújódását és megfiatalodását. Az entropia törvényével azonban, amelyet Clausius fedezett fel, kiderült, hogy a természetes úton végbe menő természeti folyamatokkal mindig együttjár a szabad és

hasznosítható energia csökkenése, ami azt jelenti, hogy egy zárt anyagrendszerben a makroszkopikus skálán végül is megszűnnek a folyamatok. Hogy mi óvna meg a mindenséget ettől a végzetes sorsától, arra vonatkozóan a tudományos gondolkodás csak pusztá feltevésekkel rendelkezik, amilyen a folytonos teremtdés elmélete is. Velük szemben viszont az entropia törvénye pozitív tudományos tapasztalásokon nyugszik.

Az entropia törvényét, amely alapján statisztikai jellegű, mindazonáltal nem alkalmazták a mikrokozmoszra. Felállítása-
kor egyébként is keveset tudtak még az atom szerkezetéről és viselkedéséről. A legújabb atombúváriások és az asztrofizika csodálatos fejlődése azonban meglepő felfedezésekre vezettek ezen a területen is. Amiszámunkra lényeges, az, hogy az atomok alakulásában is határozott irány jut kifejezésre. A Nap fotoszférájában tartalmazott kémiai atomok például minden másodpercben óriási energiameennyiséget sugároznak ki a térbe, amely energiameennyiség nem tér már vissza. Az ebből eredő energiavesztéséget csak a Nap belseje pótolja, amire — mint már említettük — a hidrogénnek héliummá alakulása ad módot. Ez az energia, amelyet az atomátalakulási folyamat szabadít fel, a hidrogén atom magtömegéből származik, amely parányi részében, foitéhetően hét ezrelékében energiává változik át. A kisugárzás ellensúlyozása tehát annak az energiának rovására megy, amelyet eredetileg a hidrogén atommagja mint tömeget zárt magába, amiből következik, hogy ez a felszabadítható energia az évmilliárdok során lassan, de visszahozhatatlanul sugárzásba

megy át. Hasonló a kép az összes, akár természetes, akár mesterséges radioaktív folyamatoknál. Magában a mikrokozmoszban is találkozunk tehát egy törvénnyel, amely a változás irányát mutatja, megfelelőjének annak az entropia-törvénynek, amely a makrokoszmoszban uralkodik. S legalább is eddig még megközelítően sem tudunk olyan folyamatokról, amelyek a hasznosítható energiameennyiség csökkenését kiegyenlítenék az-
zal, hogy újabb magas energiaértékű atommagokat képeznének.

Mindezekután a tudós, ha mégolyan messzi jövőt is hoz ki számításaiából, kénytelen felismerni mind a makrokoszmoszban, mind a mikrokozmoszban a világ öregedését. Milliárd és milliárd esztendő múltán az atomok látszólag kimeríthetetlen tömege is elveszíti hasznosítható energiáját s az anyag, képletesen szólva, olyan lesz, mint a kialudt vulkán. Ha viszont a múltba nézünk vissza, úgy kell látnunk, hogy minél hátrább megyünk abban, annál gazdagabb a felszabadítható energiákban az anyag s annál grandiózusabbak, „kozmosz-
gák“ a mindenség változásai. Mindez pedig arra látszik utalni, hogy az anyagi mindenségnek egy határozott időben kezdete volt, továbbá, hogy ebben a kezdetben ez a mindenség az energiataralékok elképzelhetetlen bőségével rendelkezőt s előbb nagy gyorsasággal, majd fokozatos lassúbbsággal jutott a mai állapotig.

Önként felmerül így két kérdés előttünk — folytatta a pápa. Vajjon meg tudja-e mondani a tudomány, hogy mikor lehetett ez a hatalmas kezdet? S vajjon milyen lehetett a mindenség kezdeti, őseredeti álla-

pota? Mind a kettőre az atomfizika, az asztrológia és az asztrofizika legkiválóbb szakértői próbáltak már feleletet adni, és pedig különböző, egymástól eléggé független úton haladva.

Az egyik ilyen út a spirálkódok vagy tejútak vizsgálata, amiben főleg Edwin E. Hubble szerzett kimagasló érdemeket. Itt az az érdekes megállapítás adódott, hogy ezek a messzi rendszerek sebesen távolodnak egymástól. A sebesség akkora, hogy 1300 millió év alatt két szomszédos spirálkód között megkétszereződik a távolság. Ha már most visszafelé vetítjük a világmindenségnek ezt a tágulási menetét, akkor kitűnik, hogy 10 milliárd éve lehetett, amikor az összes tejútak anyaga aránylag szűk térben nyomódott össze. A kozmikus folyamatok tehát akkor vehették kezdetüket. Másik út a rádióaktív eredetű anyagok korának vizsgálata. Azok a számítások, amelyeket arra vonatkozóan végeztek, hogy mennyi idő alatt alakulhatott a 238-as uránium izotópja ólomizotóppá, a 235-ös urániumé attiniummá és a 232-es tórium izotópja D-tóriummá, azt mutatják, hogy a föld szilárd kérgében levő legrégibb ásványok átlagos kora legfeljebb 5 milliárd esztendő. Harmadik út ennek a vizsgálatnak alkalmazása a meteoritokra. Az eredmény ugyanaz, vagyis ezeknek az anyaga is ezelőtt 5 milliárd év körül keletkezhetett, ami annál meglepőbb és fontosabb mozzanat, mert a tudósok ma általában egyetértenek a meteoritok interstelláris, csillagközi származásában. A negyedik út a kettőscsillagok és a csillaghalmazok rendszereinek szilárd-ságából indul ki. A gravitációs oszcillációk a rendszereken be-

lül arra engednek következtetni, hogy ezeknek a rendszereknek keletkezése is 5 és 10 milliárd év közé esik.

A vallási szempontoktól való függetlenségnek és a szellemi szabadságnak ugyanezzel a tárgyilagosságával fogtak hozzá tudósok annak a merész problémának boncolásához is, hogy mi lehetett az őseredeti anyag állapota és minősége. Az alapul vett elméletek és a számítások itt is nem kis mértékben különböznek egymástól, abban a tekintetben azonban teljes az egyetértés, hogy ebben az anyagban a tömeg mellett a sűrűség, a nyomás és a hőmérséklet is egészen rendkívüli fokot érhetett el. Csak ilyen körülmények közt lehet ugyanis megérteni, hogy súlyos atommagok képződhettek s hogy ezek a súlyos atommagok aránylag gyakoriak az elemek periódusos rendszerében. Arra a kérdésre, hogy miként juthatott az anyag ebbe az állapotába, amely a mai ismereteinkhez mérten annyira valószínűtlen, és hogy mi előzhette meg ezt a valószínűtlen állapotot, azok a „magfizikusok“, akikre a pápa hivatkozik, nyíltan bevallják, hogy olyan talánnal kerültek szembe, amelyet képtelenek megoldani. S a pápa nem is csodálkozik ezen, mert — mint mondja — itt már a filozófiának kell megadnia a választ, annak a filozófiának, amely egy teremtő Szellemre utal, egy teremtő Szellemre, aki milliárd évekkel ezelőtt a maga mindenhatóságának műveként azt akarta, hogy „Legyen“, s ezzel az elhatározásával létre szülte az energiától duzzadó anyagot. A mai tudomány mindenetre mintha tanúságot tenne ama „Legyen fény“ mellett is, amikor az anyaggal együtt előragyogott a sugárzások ten-

gere s a kémiai elemek kiröpre-
nő részecskéi tejútak mil-
lióba egyesültek.

Figyeljük meg jól ezt a for-
mulázást: „mintha tanúságot
tenne” — mert a pápa ezúttal
is nyomatékosan aláhúzza, hogy
az eddig megállapított tudomá-
nyos tények nem olyan abszo-
lut bizonyító érvek a teremtés
mellett, mint amilyeneket az
egyszerű teremtést illetően a
metafizikából és az időben tör-
tént teremtést illetően a kinyi-
latkoztatásból meríthetünk.
Mindezek a természettudomány
körébe tartozó tények még to-
vábbi vizsgálásra és megerősí-
tésre szorulnak és a rájuk tá-
maszkodó elméleteknek további
igazolásra lenne szükségük ah-
hoz, hogy biztos alapot nyújtsa-
nak egy olyan érvelés számára,
amely már túlhaladja magának
a természettudománynak terüle-
tét. Mindenesetre azonban így
is figyelemreméltó, hogy e tu-
dományok kiváló művelői a vi-
lágmindenség teremtet voltá-
nak eszméjét, amelyben minden
vallás horgonyzik, teljesen ösz-
szeegyeztethetőnek ítélik tudomá-
nyos felfogásukkal. Ime egy
első vonalban álló modern tu-
dós, Edmund Whittaker szavai:
„A különböző számítások mind
arra az eredményre vezetnek,
hogy volt egy idő, ezelőtt egy és
tíz milliárd év között, amelyet
megelőzően a mindenség, ha lé-
tezett, teljesen más formában
létezett, mint bármi dolog, amit
mi ismerünk: ez az idő jelenti
tehát számunkra a tudomány
végső határát. Anélkül, hogy ki-
esnének feladatunk köréből, erre
az előkorra talán akként is hi-
vatkozhatnánk, mint teremtésre.
Összhangban van ez a világnak
azzal a szemléletével, amelyet
a geológiai evidencia sugall, az-
zal nevezetesen, hogy a földön
létező minden szerkezetnek és

szervezetnek kezdete volt az idő-
ben. Ha ezt a megállapítást a
későbbi kutatások is megerősí-
tenék, visszafelé nézve ezt kel-
lene a mi korunk legnagyobb
felfedezésének tekinteni, mert
olyan alapvető változás követ-
kezik belőle a mindenségről val-
lott tudományos felfogásban,
amilyenhez hasonlót négy évszá-
zaddal ezelőtt Copernikus fel-
lépése művelt.”

A keresztény hívó természet-
esen, aki egyéb megismerésekre
és ismeretforrásokra is támasz-
kodik — hangzott lényegében a
beszéd zárórésze —, nem áll meg
a tudomány számára végső ha-
tárnál. S egyébként is Isten je-
lenvalósága, mondhatni, annyi-
ra közvetlen, éltető és szeretet-
teljes adottsága az emberi lé-
leknek, hogy ez a lélek ösztö-
nösen visszhangozza az apostoli
hitvallás pontosan megfogal-
mazott antik szavait: „Hiszek
egy Istenben, mindenható Atyá-
ban, mennynek és földnek Te-
remtőjében.”

Méltán keltett feltűnést, hogy
ezt a nehéz beszédet, amelynek
gazdag tartalmát most foglaltuk
össze, XII. Pius a legkisebb fel-
jegyzés nélkül, szabadon mondta
el. Ma már ugyanis eléggé meg-
szokta a világ, hogy még a gyű-
léseken és a parlamentekben is
papírról olvasnak fel a szónó-
kok. Ha pedig ez így van, vaj-
jon nem az ember növekvő fele-
dékenységével függ-e össze? —
kérdi *Wilhelm Antropp* abban
az érdekes tanulmányában, ame-
lyet a kívülről-tanulás „balga-
ságáról” írt. Válasza tagadó,
mert az emlékezés olyan tehet-
sége az embernek, amely gya-
korlással nagyon is fokozható.
Minden jobb sakköző bizonyít-
hatja ezt, mert eleinte még a
mesterjátszmák nyitó lépéseinek
megtanulása is nehezebbre esett,

de később már egész játszmákat könnyűszerrrel fejben tud tartani. Magukról a sakkmesterekről ne is beszéljünk, akik a táblára rá sem nézve egyszerre több ellenféllel is meg tudnak birkózni.

Valami baj azonban mégis van — állapítja meg Antropp —, és pedig az, hogy a modern nevelés túl kevésbé foglalkoztatja a gyermek emlékező tehetőségét. Egyes irányzatok már egyenesen azt követelik, hogy az iskola ne annyira ismereteket közvetítsen, hanem inkább az ismeretszerzési készséget fejlessze ki és a helyes módszereket adja meg hozzá. Ennek felel meg az a javaslat is, hogy vizsgákon a tanulók szabadon használhassanak bármilyen segédesszközt. Minek, úgymond, megterhelni az emlékezetet a naponként bővülő tudásanyaggal, amikor ehhez az anyaghoz hozzáférhet az ember a könyvtárakban és a gyűjteményekben, csak értsen azok használásához.

Mint minden tetszetős tévedésben, ebben is van persze némi igazság. Az a régi szentencia azonban, hogy az okos és tanult ember magában és magával hordja legértékesebb vagyonát, ma sem vesztette érvényét. Ezt a vagyont pedig nem a felhalmozott könyvek és folyóiratok teszik, hanem a tényleges tudás, az elsajátított ismereteknek, a szerzett élményeknek és tapasztalásoknak és a tanulás ébresztette meglátásoknak bősége. Bizonyos, hogy a multbelinél sokkal nagyobb mértékben rá kell nevelni a gyermeket az ismeretszerzés önálló útjaira, de nem kétséges, hogy emlékezet nélkül nincs gondolkodás és nincsen értés, az emlékezet ápolásának és erősítésének pedig ma is leghatásosabb, szinte egyetlen eszköze a kívülről-tanulás. És ha

ma annyi a panasz a feledékenység miatt, akkor oroszlanrészben az a nevelési irányzat a felelős érte, amely otthon és az iskolában egyaránt „neveléséges magolásnak” tüntet fel minden kívülről-tanulást. Hivatkozik Antropp arra, hogy a tudomány és irodalom csaknem valamennyi jelentős alakja rendkívül sok „memoritert” tanult. Amikor Goethe kezébe kapta Wieland „Musarion”-ját, nem egyszerűen elolvasta és a polcra tette, hanem, mint maga mondja, szóról-szóra megtanulta kívülről a 80 oldalas költeményt. Nyilván nem azért, hogy az emlékezetét gyakorolja, hanem hogy valóban „szellemi birtokába vegye” Wieland alkotását.

Szülők és oktatók nem akkor szorgalmazzák a gyermek javát — fejezi be Antropp —, ha felmentik a kívülről-tanulás alól, mondván, hogy a gyermek azt úgys csak terhes kényszernek érzi. Az emlékezet módszeres fejlesztéséhez, ami az igazi tudás alapja, elengedhetetlen a „memorizálás”, csak a helyes mértékét kell megtalálni.

Ki ne hallotta volna *François Mauriac* nevét? Magyar fordításban is sok műve jelent meg, bár igaz, hogy eleinte éppen katolikus részről nagyon visolyogtak tőle. Lassanként azonban a mi közönségünk is hozzászókot, hogy benne a mai katolikus irodalom egyik legnagyobb alakját lássa. Hosszú éveken keresztül regényeivel és elmélkedő vallásos rajzaival szedte fejére Mauriac a babért és váltotta ki az ellentmondásokat, most már azonban őt is elragadta a vérbeli írók végső becsvágya: a szinpad. Egyik darabja, a „Passage du Malin”, annak rendje és módja szerint megbukott. *Jean Mauduit*, az *Études*

kritikusa, nem habozik megállapítani, hogy a kudarc „abszolút” volt. Olyan tökéletes, „amelyet csak igazán nagy tehetségek engedhetnek meg maguknak”. Legújabb darabja, a „Feu sur la Terre”, viszont az elmúlt esztendő legzajosabb sikerét aratta. Mert a zaj ezúttal sem maradhatott el.

A „Tűz a földön”, amely a párisi Héberlot-színház legjobb kasszadarabjának bizonyult, a tipikusan Mauriac-féle környezetet és életnézést forgatja elénk. Kietlen vidéki otthonában, két lépésre az erdtől, amely sötétre nyeli a nap minden sugarát, egy megátalkodottan „polgári” család kuporog a pénzén, az előítéletein és a kisinyke piszkos titkain. A darab lényege pedig, hogy adva van egy lélek, amely felfalja a többi lelkeket. De tekintsük közelebbről. Sésque du Prat Laura a fivére, Móric boldogságáért áldozta magát. Amíg a fiú Párisban jogászskodik, Laura ott-hon örökdi az örökség fölött, amely az ő elhatározása szerint egyedül a Móricé lesz. Van ott egy kakukfioka, egy kis unokaöccs is, akit ki kell előbb bil-lenteni a fészekből: Laura ezt szemináriumba küldi. Találni kell feleséget is Móric számára, valami pénzes hajadont, aki nem éppen csunya, de a kívánt mértékben ostoba, aki becézni fogja Móricot, de nem fogja tudni elvitatni Laurától az irányító felsőbbbséget. Móric visz-szatérésével azonban a tervek mind összeomlanak. Móric hazu-dott: nem a joggal foglalkozott, hanem festeni tanult. S a „mam-lasz” már feleségül is vette azt a ninestelen leányt, akit Páris-ban „eredményesen” elcsábított, mi több, az asszonnyal együtt a gyermekeket is magával hozta az ősi fedél alá. Ime, vízbe esett a

gazdag házasság, megvan a cea-ládi botrány, Laurából pedig, aki eldobja a maszkot, egysze-riben kibújik a vipera...

Látszólag semmi más, mint egyike a megszámlálhatatlan ér-dekütközéseknek, amilyenekre a polgári korszakban már tömér-dek papirost és tintát pocsekol-tak az írők. Mauriacnál azonban az egész pokol felszabadul és dü-hödt ostrom alá veszi a szerep-löket. Az a szeretet példázat — írja Mauduit —, amellyel Laura viseltetik a fivére iránt: termé-szetellenes szerelem. Nincs itt szó vérfertőzésről a fogalom ál-talános értelmében, de termé-szetellenes ebben a szeretetben az, hogy a teljes alávetését kö-veteli annak, aki felé irányul: vérfertőzés a lélek által. Hogy céljait elérje, Laura semmit sem hagy figyelmen kívül. Azokat a bűnöket sem, amelyek segíthe-tik: a szülők kapzsiságát, Móric puhányságát és bujaságát, a ne-ki szánt leány könnyűségét és könnyelműségét. Laura tudatos ravaszsággal dédelgeti és erő-síti a bűnöket és hibákat. Hi-zeleg, kihasznál, megront. Vé-gül már Móric feleségében is, aki pedig áldozat, felfakasztja a gyűlöletet és a számítást. At-tól kezdve, hogy a rossz befész-kelte magát, még a lelki értékek is mind a visszájukra fordulnak ebben az emberecsoportban. Olyan a kép, mint a ráké, amely az egész testet és a tiszta vért is arra kényszeríti, hogy semmi mást, egyedül az élő fekélyt táp-lálja.

Igy fest tehát Mauriac darab-ja, amelyhez hasonlóan — mint Mauduit állítja — soha nem tükröz-te még színpad azoknak az embereknek földi szenvedé-seit, akik az örök kárhózzattal jegyzik el magukat. Laurát ele-venen emészti a lángok, ame-lyeket maga szított. S talán ez

az egyetlen út a szabadulásra. A darab végén picinyke halvány reménysugár pislán: Laura elfut a házból, hogy meneküljön a bűnök kísértésétől. És a megpihenés percében látjuk, amint borzalommal vizsgálja a lelkiismeretét...

A nézők, akik egyik megdöbbenésből a másikba estek, a szünetek alatt pedig megkeskenyedt arccal, kényszeredetten csevegtek, hangosan és örömmel lélegzenek fel, amikor a szörnyetkarneváljának utolsó jelenetére is rágördül a függöny. Olyan azonban nincsen, aki a darab végét meg ne várná.

Sok bíráló szemére vetette Mauriacnak, hogy siker ide, siker oda, de voltaképpen ugyanazokat a helyzeteket és lelki folyamatokat már százszor is megírt. Ha azonban csak ennyi a kifogás, akkor igazat kell adnunk Mauduitnek, aki védelmére kel a Mauriac-féle egyhangúságnak. Az efajta monotónia — mutat rá Mauduit — éppen az eredetiség és a hitelesség legjobb bizonyossága. A nagy elméket rendszerint az jellemzi, hogy egyetlen eszme, mondhatni: kényszereszmé foglalkoztatja őket, amelynek teljes átgondolására és kinaerítő közlésére egész életük sem elegendő. Az egyhangúság vádját tehát nyugodtan dobhatjuk. A darab egyébként is nap-nap után telt házakat vonzott.

Mauduit védőbeszéde azonban így is felveti a kérdést, amelyen nemcsak ennek a darabnak, de Mauriac egész írói munkásságának megítélése sarkall. Azt nevezetesen, hogy mi az az egyetlen eszme, amelynek rabja lett

az író? Szerintünk sem kétséges, hogy a bűn eredendő volta, aminek ellenében csak a kegyelem segíthet minket. A rossz bennünk van, körülöttünk és mindenütt. Ott húzódik meg a legártatlanabb ember szívében is, darázs, amelyet csak egy vilanásnak kell érnie, hogy menten felbőszüljön. Annaira törékenyek emiatt a lelkek, hogy meg sem tudnak lenni egymás bántása nélkül. Mindannyian csikot húzunk magunk mögött: vérből és szennyből. Felebarátainkkal szemben mindannyian gyilkosok és egyben áldozatok vagyunk.

De helyes-e ez a szemlélet, amely egyetlen nagy cinkosságba von minden emberi közösséget? S ez az, amiről meg nem szűnnek Mauriac körül a viták. Mauduit meglehetősen kitér a felelet elől. Ha azonban szabad magunkról is szólunk, én úgy vélem és érzem, hogy Mauriac szemlélete általánosságban nem állja meg a helyét. Mintha több valóság lenne a másik nagy mesternél, Claudelnél, aki megfesti a bűnt, de a bűnt is a felemelkedés forrásává és az erények előiskolájává teszi. S van Mauriacnál még valami. Az, hogy műveinek világa, amelyet akkora művészettel s oly tüneményes stílussal boncol, mindig és még mindig egy időhöz kötött társadalmi réteg, a francia burzsoázia világa. S akármilyen kiváló szociológusa Mauriac ennek a világnak — Ilja Erenburg vallja, hogy bőven meritett tőle —, a benne mozgó emberek lelkisége mégsem az a csepp, amelyben az egész tengert láthatnók.

SZENT MARGIT (JAN. 18.)

Milyennek látjuk? Az ország sorsáért följánlott áldozatnak. Kemény vezeklőnek, aki önsanyargalásával nemzete számára esdekli az Isten irgalmát. Vagy talán csak szép fiatal lánynak, ahogy a szentképek ábrázolják, s domonkos apácák ruhájában s arcán az egyéniség nélküli, típusukba mosódott szentek jellegtelen vonásaival. Pedig milyen hatalmas egyéniség és milyen drámai a sorsa! Tudjuk, szép volt. A cseh király, amint meglátta, „legottan megfogattaték szépségében” — mondja a legenda — „mert vala igen szép szűz testtel, jöllehet condrás, hitvány öltözettel; de szebb volna hittel és ájtatossággal”. Hit s ájtatosság: ez volt legfőbb ékessége, ez sugárzott a tekintetéből, ez terjedezett az arcán. A test a lélek szépségével tündökölt. A szegény, elgyöttrött fiatal test. Gyöttrött a vezeklővőtől, melyet viselt, az ostorozásoktól, „disciplinák”tól, melyeket kiállt, a sok virasztástól és böjtöléstől, „a nehéz kórságoktól, melyeket gyakorta visel vala”. Tévednénk, ha róla gondolkodván valamiféle büszke tartású, sudár szűzet képelnénk magunk elé. Sokszor oly gyöngye, hogy alig vonszolja magát. Ruhája oly mocskos a sokféle alantas munkától, amit örömet végez, hogy amikor meglátogatják, nem mer benne a szülei előtt mutatkozni. A kereszt előtt imádkozva, a Keresztnek ez a nagy tisztelője, oly nagy sirással foláshzkodik, hogy csurom viz lesz könnyeitől a véluma; s mint a legenda mondja, „mely nagy siralmaknak okáért az szent szűznek ő feje meghidegült vala és visel vala az ő fején mindenkoron sok ruhát”. Mikor hetes a konyhán, a hideg víziől tél idején „az ő kezének bőre meghasadoz vala és vér kijő vala az ő kezéből és némelykoron bekötik vala az ő kezét az nagy fájdalomért”. Így fest ez a szent, „magyari király lánya”, főkötőbbe burkolt fejével, véres, bekötözött, repedt bőrű kezével, nagy „erőtlenységében”, kimarjult vállával, s komoly, Krisztus szenvedésébe révült arcán a kegyelem sugárzásával s azzal a kis szerény, majdhogynem ügyefogyott mosollyal az ajkán, melyet annyiszor emleget a legendája. Mosollyal, mellyel talán szentsége félelmes, természetfölötti erejét leplezi ez a magát mindenkinél mélyebbre alázó szent.

Ez az áldozat. S mily régtől az! Ne feledjük el: „még jól nem szólhat vala”, mikor már kolostorba rekesztik. S milyen magányos! Egyetlen igazi bizalmasa a Megfeszített. A szülei nem értik, valahogyan hozzászoktak, hogy áldozatnak lássák s odandják hol Istennek, hol a lengyel fejedelemnek, hol a cseh királynak. Küzdenie, szenvednie, harcolnia kell érte, hogy megmaradhasson egyedül a Krisztusénak. Hogy élhesse azt a csodálatosan mély imádságos életet, melyben „mintha valakivel szólt volna, de nem érthetik vala, mi az szó volna”. Kivel is beszélhetne mással szíve szerint, mikor még aki legközelebb van hozzá, nevelője, dajkaja, mestere, Olimpiádisz asszony sem érti? Lelkekbe lát, gondolatokat olvas. Jelenléte kezd szálka lenni a többiek szemében; kivetnék maguk közül, üldözik és gyötrik. Ő hallgat, alázattal tűr s néha „elmosolyodik vala” azzal a rejtelmes belső mosollyal. Mind mélyebbre alázva mind magasabban jár már, a misztikus elragadtatás útjain. S akik gyötrik, hamarosan majd vallani fognak róla, nagyságáról és szentségéről, a szentszéki vizsgálok előtt.

1590 késő-őszén Izabella, Mantua úrnője, ez a hányatott-sorsú korai műgyűjtő üzenetet küldött velencei követéhez, abba a városba, melyet tavasztól tizedelt a fekete-halál. „Úgy hallottuk — írja — hogy a nemrég elhunyt Zorzo di Castelfranco festő hagyatékában csodálatos szépségű, egészen különleges *Nocte* kép maradt: ha ez igaz lenne, úgy műértőkkel nézesse meg a képet... tudja meg árát s közölje velem...“ Az alig harmincéves korában pestisben elhunyt Zorzót mint *Giorgioné*-t iktatta be az európai művészet története legnagyobb, úttörő mesterei közé s éppen ezért oly értékes Isabella d'Este levele, mert egyetlen hiteles hír annak a nagy művésznek haláláról, akinek életéről is néhány száraz adaton kívül úgyszólván semmit sem tudunk, úgyannyira, hogy volt idő, amikor puszta létezését is egyenesen kétségbe vonták. De talán még érdekesebb a levélben a puszta *Nocte* szó, mint a kép témájának megjelölése: a renaissance latinos olaszágában ez „éjszakát“ jelent — de itt s ebben az esetben az egyetlen, legszentebb éjszakát az emberiség történetében — az éjet, amikor Jézus megszületett.

Amennyire én tudom, Jézus születésének ábrázolása, mondhatni, kezdettől fogva összefonódott a pásztorok megjelenésével, akik „elmentek hát nagysietve s megtalálták Máriát, Józsefet s a kisdedet, aki a jászolban feküdt“. A nagy, nyitott fészker, vagy később — bizánci feldolgozás szerint — inkább barlang, a jászol, a környező szelíd állatok képe, majd kint a pásztorok s az egész korai kom-

pozíciókon már előtűnő anyagok nagyon sok változattal gazdagodó keretbe fonják a szentéjszakát, melyet az Evangélium szükségavü verse alapján az egyes művészek, vagy művészeti iskolák képzeletük anyagával díszíthetnek. Sahogy aztán egyre bővül és gazdagodik a későbbi középkor Mária-kultusza s ahogy Toszkánában szinte évtizedről évtizedre fejlődik az ábrázolás *realizmus*a és harmóniája — a karácsonyi éj képe úgy válik egyre kedveltebbé s a merev, dekoratív bizánci formanyelvet így váltja fel a „Nocte“ bensőséges átérzésének, emberi közösségének megnyugtató szépsége.

Fra *Angelico*, akit a legszelídebb, legmelegebb-érzésű mesterek egyikének tartok, nyitott tér középebe helyezi el a Kisdedet, a fiatal, komoly, majdnem aggályos-arcú Szűz föléje hajlik térdepelve, imádó alakok kis csoportján túl a széles kapuzat alatt meghúzódó félignyitott kerítés tulsó feléről két szelíd állat nyújtja be fejét. A táj kedves hangulata tükröződik vissza *Fra Filippo Lippi* kompozíciójában is — ahol valójában csak Jézus és Mária alakja tölti ki a teret, utolérhetetlen, világos harmóniával. Más művészek egyre bővítik, de talán a bensőség rovására túl-allegorizálják a születés éjszakáját. *Correggio* fedezi fel talán először a fények és árnyékok játékában rejlő festői lehetőségeket, melyeket a Születés éjszakai órája s a barlang, vagy istálló kínál. *Correggio*nak a mi Szépművészeti Múzeumunkban lévő képén — gyűjteményünk egyik legszebb darabján — inkább a Madonna különös, talányos mo-

sofjának utolérhetetlen szépségét emelném ki, mint az éjszakai fény-árnyék-hatások változását. De a mi Szépművészeti Múzeumunknak még egy kis remekműve őrzi a karácsony minden teremtnényt összekapcsoló hangulatát: ez *Bronzinónak*, e „kéken” festő mesternek kis *Nativita*-ja, e remekbeformált kompozíció, melynek előterében — különös kék tónusok között — a Szűzanya egyszerű, mélységesen megható alakja térdel. A fény-árnyék éjszakai változását *Greco* elemi átérzése avatja remekművé. A barlang, a környező kisvilág, a köntösök és takaró szin pompás redőzete csak drámai keretet von a törekény, egészen aszketikus, aggódo spányol-anya-arcú Szűz köré: mozdulatainak elködlő szépsége s törekény gráciája a grecói fényhatások utolérhetetlen gazdagságában kap egészen különös foglalatot.

De vajjon milyen lehetett az a *Nocte*, mely után a mantuai örgrófné áhítozott s amelyet követve nem tudott számára megszerezni, mert, mint írta „az említett Zorzo festett egy *Nocté-t* Viteorio Becharónak, aki most nincs itt, de mint ahogy nekem mondják — semmi pénzért sem hajlandó megválni a képtől, hiszen azt azért rendelte, hogy maga gyönyörködjék benne...” Vajjon az a csodálatos Giorgione-kép függött-e Becharo elárvult velencei házában, amely most a washingtoni képtár egyik legfőbb ékessége; nem tudjuk, hiszen a kritikusok keresztüztüében a legtöbb, Giorgionénak tulajdonított műtől el akarták már vitatni az eredetiséget, hogy Tiziánnak, vagy valamelyik kisebbrangú mesternek tulajdonítsák. Am a tengerentúli *Adorazione dei pastori*-ról

joggal feltehetjük, hogy a komorvégzetű fiatal mester egyik legjobb alkotása.

A kép jobb előterében — a bizánci barlang-hagyomány Giorgionéig változatlan maradt — a rózsaszínbe s azurkékbe öltözött Szűz térdepelve imádkozik az egyszerű, természetes meztelenségében fekvő Kisded előtt, aki — északi szokás szerint — az anya köntösének szélén pihen. Szent József itt a barlang homályából emelkedik ki sárga köntösében, hatalmas szikladarabra támaszkodva, mely mintegy imázsámmolyul szolgál. Balkézről most érkezik a két pásztor: az első alig hajlítja meg térdét, összefonja kezét, miután kalapját a földre dobta, a másik pásztor már térdel, egyik kezében botját, másikkal kalapját szorongatva. Köntösük rongyos-kopottas, vöröslő-barnás, ám arcukról árad a belső fény: átérzik teljes egészében a pillanat rendkívüliségét. Míg ez az embercsoport fényesen válik el a barlang homályos mélységétől — bentről téhén és számár feje inkább körvonalas ábrázolásban emeli ki az ellentétet. Egy kupaenyi szénából rögtönöztek vánkost a Kisded feje alá. Ezek a csendes, finom, bensőséges részletek, az epizódok szelíd egybefogása már maga megadja a kép különös harmoniáját — melyet hatalmas, szinte végtelennek látzó ölébe vesz a *giorgionei táj*: így válik a „sacra rappresentazione” lényegi elemévé, valóban atmoszférikus bőségévé ez a vidék, könnyed árnyékainak ködével, a velencei festészet jätékos ábrázolásait felhasználó rajzbeli biztonsággal, az áttetsző fények s borulások olyan gazdagságával, melyet előtte nem ismert az európai képírás.

o. f. v.

Felolós szerkesztő és kiadó: Stk Sándor.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

OLVASOINKHOZ. A Vigiliának ebben a számában „A világiak nagykorúsága“ címmel korunk keresztény vallási életének egyik jelentős kérdését vetjük fel. A probléma igen sokrétű; természetesen, hogy néhány lapon nem lehet kimeríteni egy köteteket igénylő témát. Az is természetesen, hogy lesznek akár világi olvasóink közül, akár papok, lelkipásztorok, akiknek más a véleményük s akik tapasztalataik alapján másként látják a dolgot. Érdemleges — és lapunk terjedelméhez illően lehetőleg rövidre szabott — hozzászólásaikat érdeklődéssel várjuk s amennyiben a cikkünkben adott képet jelentős vonásokkal kiegészítik vagy módosítják, vagy új szemponttal, megállapítással, esetleg bírálattal az ügy tisztázásához és előbbreviteléhez hozzájárulnak, örömezt közzétesszük. A Szerk.

Felix Timmermans, akinek elbeszélését e számunkban közöljük, flamand író és festő. A belgiumi Lier-ben született 1886-ban. Az újabbskori katolikus irodalom kiemelkedő alakja. Bensőséges költőiség és őszinte realizmus jellemzi írásait. Regényeket, elbeszéléseket és drámákat írt, amelyeknek tárgyát a történelemből és a flamand nép életéből vette. Assisi Szent Ferencről és Brueghelről írt regényes életrajzot. Magyarul is megjelent „A gyermek Jézus Flandriában“ c. elbeszélés gyűjteménye. A magyar irodalomban Gárdonyi Gézával lehetne leginkább összehasonlítani.

K. Gy. — Krisztus és Buddha közti viszonyról beszélni nemcsak merész dolog, hanem egyenesen lehetetlennnek tűnhet fel, tekintetbevéve azt a felmérhetetlen távolságot, amely reálisan fennáll a két Mester között. Az egyik Isten, a másik ember; hogy lehetne párhuzamot vonni olyanok között, akik ilyen tökéletesen más-más síkon állanak. Bizonyos összehasonlítás mégis hasznos lehet már csak azért is, hogy a dolgot a maga igazi világosságában láthassuk.

Buddha olyan ember, aki saját életével elégedetlen lévén, a bölcsesség elérésére törekszik. Krisztus Isten, és a bölcseséget, amelyet önmagától bir, tanítja az embereknek, mint az élet abszolút igazságát. Buddha, minthogy nem tudja megismerni az egész igazságot, olyan morális tanítást koncipiál, amely megszabadítja őt a létezés elmúlásának fájdalmától, tehát pesszimista. Krisztus szereti az életet, értékeli minden megnyilatkozásában, még a fájdalomban is, mely általa pozitív értéket kapott, úgy is mint a rossz expiálása, úgy is mint Isten dicsőítése, mert általa lehet kiérdemelni az örök boldogságot. És amíg Buddha szerint a fájdalom logikus és rideg következménye az elkövetett bűnnek, Krisztus szerint a szenvedés a tisztáknak is — és főképpen nekik — adott kegyelem, a Gondviselés tervei szerint. Buddha közömbös az egyes ember szenvedéseivel szemben, Jézus szeretettel hajol minden egyesünk szenvedése fölé. Buddha hirdeti, hogy jót kell tenni, hogy ne szenvedjünk. Jézus azt hirdeti, hogy tegyük jót, mert

a jó: az élet. Jót tenni Buddha szerint: negatív érték, — jót tenni Jézus szerint: végtelen, aktív, pozitív, élettel teljes érték. Buddha izolálja magát az emberiség többi részétől és az elzárkózást hirdeti. Krisztus leszáll az emberek közé, köztük él, arra biztatja őket, hogy egymásért éljenek testvéri szeretetben. Buddha törvénye az agnoszticizmus, Jézus törvénye a dinamizmus, az aszkézis, a szüntelen és mindig megújuló küzdelem az igazságért. Buddha gondolkodásának sarkköve a ráció, Jézus tanításának sarkköve a szeretet. Buddha doktrínája intellektuális egoizmusa miatt nem hagy helyet Istennek; semmiféle istene nincs, akinek hálát adhasson, akihez imával, hittel forduljon. A keresztény tanításban Isten benne van minden dologban, minden szívben; nagylelkű és irgalmas Atya, megértő és mindenható.

A. B. Igy téves. Tagadhatatlan, hogy a gyermek bizonyos alapdispozíciókat magával hoz a világra, amelyek ugyanúgy nem változnak, mint ahogyan a fenyőfából nem lesz tölgyfa. A nevelés lehetősége és feladata, hogy az *abban az alkatban* fejtálalható jó tulajdonságokat erényekké fejlessze, és az ebben az alkatban gyökerező bűn-valószínűségeket tudatosítsa, ne engedje elkendőzni és állandó figyelemmel egyrészt a kirobbanásban akadályozza, másrészt ne engedje betokosodni és elgenyesedve belső zavarokat okozni. Balgaság letagadni, hogy gyermekünk pl. tuberkulotikus, (csak mert ez fáj nekünk), de balgaság az is, ha azért valaki kétségbe esik. Kezeltetni kell a gyermeket, és le kell számolni vele, hogy nem alkalmas sem futóbajnoknak, sem kőfaragónak. De mint kertész, festő, tisztviselő stb. még mindig kitűnően megállhatja helyét, öreg kort érhet el.

P. G. De, vannak bizánci hatású műemlékeink is. Pl. a Jáki templom főoltára fölött, a sárkánnyal viaskodó Szt. György, amely a XIII. század közepéből való. Veszprémben, a püspöki palota kápolnájában is van egy falkép, amely két apostolt ábrázol. Ez ugyanazon korból való, de sajnos át van festve. Az átfestések, ugyan mindig jóakaratról tanúskodnak, de nem mindig sok hozzáértésről.

Többeknek. A Vigilia 1951. decemberi számából sajnálatos nyomdahiba folytán maradt ki a „Hegy és fügefá” c. vers költőjének neve: Tardonai Gábor.

Ü V E G

CSISZOLÓ

*Ludányi
Istrán*

TÜKÖR

KÉSZÍTŐ

Budapest, VIII. Práter-u. 63. Telefon: 131-160